

KRITIKA EKONOMSKEGA PROTEKCIONIZMA IN SVOBODNE TRGOVINE*

UVOD

16., 17. in 18. septembra 1847 je bil v Bruslju mednarodni ekonomski kongres (»kongres o svobodni trgovini«). Med številnimi udeleženci tega kongresa iz 13. dežel so bili tudi Marx, Engels, Weerth in W. Wolff. Marx je bil na uradnem spisku povabljenec. Weerth je nastopil z govorom, ki je na prisotne napravil močan vtis in bil deležen tudi široke popularizacije, tretji dan kongresa. Bil je prvi govornik tega dne, in ko se je potem tudi Marx odločil, da zaprosi za besedo, mu je vodstvo kongresa po gorki izkušnji z Weerthom ni hotelo dati.

Georg Weerth je 26. septembra 1847 v pismu bratu Wilhelmu obsežno poročal o tem kongresu in o svojem nastopu, in med drugim zapisal:

»V časopisih si morda videl, da je Association Belge pour la Liberté Commercial pred kratkim povabila ekonomiste vseh dežel in ljudstev na velik kongres v Bruselj, da bi premislili, kako bi gibanje za odpravo barier med različnimi deželami, ki ga je začela angleška Anti-Corn-Law-League, nadaljevali in dokončali na kontinentu.

Ne bom govoril več o pomembnosti takšnega sklica — natanko 13 ljudstev je bilo zastopanih na kongresu. Belgija, Nemčija, Francija, Italija, Holandija, Španija, Švedska, Danska, Amerika, Anglija, Rusija, Švica in Portugalska so prisluhnile pozivu in poslane svoje predstavnike.

16. t. m. je belgijski ex-minister de Brouchère odprl zasedanje, s tem da je predlagal skupščini 4 vprašanja, o katerih naj bi debatirali. Prvih dveh vprašanj ti ne bi več razlagal — zadevata prednosti svobodne trgovine vobče. Dva dni, 16. in 17., so o tem diskutirali od 10. ure dopoldne do 6. ure zvečer najodličnejši ljudje. Protekcionisti so bili popolnoma potolčeni, pristaši svobodne trgovine so odnesli popolno zmago.

Tako se je bližal tretji dan. Šlo je za to, da bi dokazali, da bo svobodna trgovina peljala k prosperiteti 'delovnih razredov'.

Ce sta me prvi dve vprašanji interesirali, si lahko misliš, da se me je tretje polastilo bolj od vsega drugega. Že več let pripadam stranki, ki si je postavila cilj iztrgati iz teme socialno mizerijo našega stoletja. Kje se razkriva ta mizerija

* Pričujoči prevodi, uredniški komentarji in opombe so bili pripravljani v okviru raziskovalnega projekta METI. Pripravil Tomaž Mastnak.

strašneje kot v stanju, v katerem se nahaja delovni razred, temelj celotne sedanje družbe? Kongres nam je s svojim tretjim vprašanjem ponudil čudovito priložnost, da stopimo na bojišče z vsemi našimi argumenti, z vso našo jezo in z vsem našim navdušenjem in da spregovorimo o tem, kar nam ne da miru ne podnevi ne ponoči.

Sam sem se imel za nesposobnega, da bi osebno nastopil; zato sem od vsega začetka tekal k enemu najbolj talentiranih naših privrženecv: zaklinjal sem ga pri bogu v nebesih, naj ne dopusti, da bi se nam izmuznil ta ugodni trenutek — zaman! Odklonil je. [Redakcija MEGA I/6 meni, da gre za Karla Marxa.] Obdeloval sem drugega, tretjega, četrtega, enega za drugim — a nihče ni imel poguma — nihče se ni odločil.

Prva dva dneva sta pretekla, ne da bi bil kak govornik obravnaval vprašanja svobodne trgovine s socialnega stališča.« (G. Weerth: *Sämtliche Werke*, Bd. 5, p. 265—267.)

V nadaljevanju pisma Weerth opisuje svoje notranje boje, kako se je odločal in slednjič odločil, da bo zaprosil za besedo, zatem pa, kaj in kako je govoril (o tem gl. Engelsovo poročanje v nadaljevanju, str. 230 sq.).

Weerthov nastop je pomemben, ker se je zgodilo »prvič, da sta v debati pred nekim mednarodnim forumom trčila meščanski in socialistični svetovni nazor«. (E. Drahn, op. cit., p. 187.) Zato ne preseneča, da je ta javni nastop člana Zveze komunistov izzval tolikšno pozornost tiska. O njem so poročali skorajda vsi nemški časopisi; izvlečke iz tega govora so objavili tudi angleški in francoski časopisi. »Kakšno senzacijo je napravil moj govor,« piše Weerth,¹ »se vidi iz tega, da ga poleg vseh angleških listov izčrpno omenja več francoskih in zlasti 7 angleških časopisov, londonska ‚Times‘ in ‚Sun‘ ga objavljata v celoti. Berlinski ‚Zeitungs-Halle‘ z dne 23., ki mi je danes prišel v roko, prinaša kar obsežen prevod. ‚Kölnische Zeitung‘ od nedelje, danes, 26., prinaša uvodnik o mojem govoru. ‚Rheinischer Beobachter‘ ga tudi objavlja v celoti. Comptendu o celotnem kongresu izide naslednji teden v brošuri.« (Weerth: *Sämtliche Werke*, Bd. 5, p. 274.) Razume se, da je o Weerthovem nastopu na kongresu pisal tudi delavski tisk; nekaj je k temu prispeval Engels s svojimi članki.

Na drugi strani je Weerthov govor na kongresu v Bruslju pomemben tudi zato, ker prispeva k rekonstrukciji nastajanja Marxove (in Engelsove) kritike politične ekonomije: nakazuje (če nič drugega), da Marx (in Engels) nista delala v praznem prostoru, ki bi ga zapolnjevala s svojimi »genialnimi idejami«: prispeva k zgodovinskoterminalistični rekonstrukciji konstrukcije zgodovinskega materializma. (Prim. Weerthovo pismo materi z dne 9. januarja 1846, ki priča, da se je Weerth z danimi vprašanji ni ukvarjal šele na ekonomskem kongresu v Bruslju — ibid., p. 194—195.)

Podatki o prevedenih tekstih

Friedrich Engels: Zaščitna trgovina ali sistem svobodne trgovine

Text je bil objavljen v *Deutsche-Brüsseler-Zeitung* — listu, ki so ga ustanovili nemški politični emigranti v Bruslju in je izhajal dvakrat tedensko, od 3. januarja 1847 do 27. februarja 1848; s komunističnimi idejami so nasto-

¹ Weerth je ta uspeh morda malce prevzel — prim. Engelsove rezerve v pismu Marxu, 23.—24. sept. 1847. (MEGA III/2, p. 122.)

pali v njem Marx, Engels in (zlasti) W. Wolff — 10. junija 1847. Engelsovo avtorstvo ni povsem zanesljivo: Mehring (*Nachlass*, Bd. 2, p. 376 sq.) vanj ne dvomi, zato pa redakcija *MEGA* I/6 (p. 689), ki ga tiska v rubriki »Dubiosa«. Redakcija *MEW* 4 ga brez dodatnih pripomb pripisuje Engelsu.

Georg Weerth: Govor na kongresu o svobodni trgovini v Bruslju I, II

Na prvem mestu je prevod Weerthovega rokopisnega osnutka govora, ki ga je imel na kongresu ekonomistov — po predlogi v njegovih *Sämtliche Werke*, Bd. 2: v nasprotju z *Grünberg Archiv* XI/1925 so tu popravljene najočitnejši jezikovni spodrsljaji.

Sledi prevod objave tega govora v *Die Amnesie. Vaterlandische Blätter für Haus und Leben*, Grinna, 15. oktober 1847. Uredništvo je v uvodni opombi podalo informacijo o bruseljskem kongresu ekonomistov in svojo odločitev, da objavlja s tega kongresa »samo en govor«, Weerthov: »Ta obravnava dano sporno vprašanje [svobodna trgovina ali zaščitne carine] s stališča delavcev, in ni nam treba pripominjati, da so njegove besede napravile kar najgloblji vtis.«

Atelier Démocratique, bruseljski delavski list, ki je objavil celoten francoski govor, je izgubljen.

Karl Marx: Protekcionisti

Gre za osnutek govora, ki ga je Marx nameraval imeti na ekonomskem kongresu v Bruslju, zapisan v bruseljskem ekscerptnem zvezku X (po signaturi *MEGA* I/6). Napisan naj bi bil 17. ali 18. septembra 1847. Na listu, na katerem je zapisan ta tekst, je tudi več karikatur, ki jih je narisal Engels.

Govor dr. Marxa o protekcionizmu, svobodni trgovini in delovnih razredih

Ko Marx ni mogel nastopiti na govornici kongresa ekonomistov v Bruslju, sta z Engelsom poskrbela, da se tekst publicira v tisku. To verzijo je priobčil Engels kot dodatek v svojem članku »Kongres o svobodni trgovini v Bruslju«, objavljenem v čartističnem tedniku *The Northern Star* 9. oktobra 1847. Marxov tekst je Engels sam prevedel v angleščino; redakcija *MEGA* I/6 ugotavlja, da ta prevod ni »strogo dobeseden« (p. 679).

Karl Marx: Zagovorniki zaščitnih carin, možje svobodne trgovine in delovni razred

Marxov neizrečeni govor je objavil v francoskem originalu *Atelier démocratique* 29. septembra 1847. To objavo je *Deutsche-Brüsseler-Zeitung* 7. oktobra komentiral takole: »Atelier démocratique z dne 29. sept. podaja v francoskem jeziku govor, ki ga je Karl Marx hotel imeti na kongresu o svobodni trgovini, kar pa so mu preprečili. Obžalovanja vredno je, da niti en izmed velikih belgijskih listov ni bil tako pogumen oziroma razumen, da bi natisnil ta govor, ki jim je bil poslan.« (Cit. po *MEGA* I/6, p. 678.)

Marxov govor je po objavi v danes izgubljenem *Atelier démocratique* prevedel v nemščino Weydemeyer, in sicer približno polovico tega govora. Skupaj z »Govorom o vprašanju svobodne trgovine« in svojim uvodnim ko-

mentarjem ga je izdal poleti 1848 v brošuri z naslovom *Zwei Reden über die Freihandels und Schutzzollfrage von Karl Marx*. Po tej Weydemeyerjevi objavi je bil Marxov govor ponatisnjen v *New Yorker Volkszeitung* 1891 in v reviji *Neue Zeit*. Jg. XIX. Bd. 1.

Friedrich Engels: Ekonomski kongres

Engels je članek napisal med 19. in 22. septembrom 1847 in objavil v *Deutsche-Brüsseler-Zeitung* 23. septembra 1847.

Friedrich Engels: Kongres o svobodni trgovini v Bruslju

Tekst je Engels napisal konec septembra 1847 in objavil v čartističnem *The Northern Star* 9. oktobra 1847. Kot dodatek k tekstu je bil tiskan angleški prevod »Govora dr. Marxa o protekcionizmu, svobodni trgovini in delovnih razredih«.

Karl Marx: Govor o vprašanju svobodne trgovine

Gre za predavanje, ki ga je Marx imel na javni seji Association démocratique 9. januarja 1848 v Bruslju. Predavanje je bilo dvakrat naznanjeno v *Deutsche-Brüsseler-Zeitung*, na seji, na kateri je Marx nastopil z njim, pa je bilo sklenjeno, da se predavanje natisne na stroške Združenja v francoščini in v flamščini. *Deutsche-Brüsseler-Zeitung* je poročal o tej seji 16. januarja in natisnil povzetek Marxovega predavanja, s 3. februarjem pa je začel oglašati francosko brošuro; ali je bila natisnjena tudi flamska, ni mogoče ugotoviti.

V nemščino je tekst prevedel Josef Weydemeyer in ga izdal poleti 1848. Predavanje je bilo, na Engelsovo željo, ponovno objavljeno kot dodatek k nemškemu prevodu *Bede filozofije* (1885), in sicer v novem prevodu. Istega leta ga je prevedel Plehanov v ruščino, za angleško izdajo 1889 v Bostonu pa je Engels napisal predgovor, ki je bil že 1888 objavljen v nemščini v reviji *Neue Zeit* (»Schutzzoll und Freihandel«, MEW 21, p. 360 sqq.).

Literatura

Marx/Engels: *Gesamtausgabe*, Bd. I/6, Berlin 1932.

Marx/Engels: *Werke*, Bd. 4, Berlin 1959.

Marx/Engels: *Gesamtausgabe*, Bd. III/2, Berlin 1979.

Georg Weerth: *Sämtliche Werke*, Bde. 2, 5, Berlin 1956, 1957.

Georg Weerth: *Vergessene Texte*, Bd. I, Köln 1975.

Drahn, Ernst, »Georg Weerth auf den Internationalen Kongress der Volkswirte in Brüssel 1847«, *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, hrsg. v. Carl Grünberg, Bd. XI, Leipzig 1925.

Aus den literarische Nachlass von Karl Marx und Friedrich Engels, 1841 bis 1850, hrsg. v. Franz Mehring. Zweiter Band, Stuttgart 1920.

Franz Mehring: *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie*. Erster Teil. *Gesammelte Schriften*, Bd. 1, Berlin 1960.

Friedrich Engels

ZAŠČITNA CARINA ALI SISTEM SVOBODNE TRGOVINE

Od trenutka, ko je bil pruski kralj zaradi pomanjkanja denarja in kreditov prisiljen izdati patente 3. februarja,^[1] ni mogel noben razumen človek dvomiti, da se je absolutno kraljestvo v Nemčiji, dotedanje »krščansko-germansko« gospodarstvo, poznano tudi pod imenom »očetovska vlada«, kljub vsemu šopirjenju in vsem bojevitim prestolnim govorom za vedno odpovedalo prestolu. S tem je napočil dan, s katerim lahko buržoazija v Nemčiji datira svoje gospostvo. Sami patenti niso nič drugega, kot še v mnogo potsdamske sopare in megle^[2] ovito pripoznanje oblasti meščanstva. Velik del te sopare in megle je že razkadilo nekaj šibkih dihov Združenega deželnega zbora in zelo kmalu bo celotna krščansko-germanska meglena in duhovinska podoba izpuhtela v nič.

Kakor pa je nastopilo gospostvo osrednjih razredov, tako mora stopiti v prvo vrsto zahteva, da se vso trgovinsko politiko Nemčije oziroma carinske zveze^[3] iztrga iz nesposobnih rok nemških knezov, njihovih ministrov in ošabnih, v trgovskih in industrijskih zadevah skrajno omejenih in nevednih birokratov, da bi postala odvisna od tistih, ki imajo pri tej zadevi tako potreben uvid kot neposreden interes, in ti naj bi o njej tudi odločali. Z drugimi besedami: o vprašanju zaščitnih in diferencialnih carin ali svobodne trgovine mora odločati edinole meščanstvo.

Združeni deželni zbor v Berlinu je pokazal vladi, da buržoazija ve, kaj mora storiti; pri nedavnih carinskih pogajanjih so spandauskemu vladnemu sistemu^[4] v dokaj jasnih in trpkih besedah povedali, da je nesposoben zapopasti, varovati in podpirati materialne interese. Ze sama krakovska zadeva^[5] bi zadostovala, da bi Wilhelmu svete alianse^[6] in njegovim ministrom vžgala na čelo žig najbolj grobe nevednosti ali najkaznivjega izdajstva blaginje dežele. V grozo najvišjega gospoda in njegove ekscelece pa je spregovorila še množica drugih reči, pri katerih so se lahko kraljevske in ministrske sposobnosti in razumevanje — tako žive kot umrle — počutile vse kaj drugega, samo polaskane ne.

Med samim meščanstvom vladata sicer glede industrije in trgovine dva različna nazora. Vendar pa je stranka zaščitnih oziroma diferencialnih carin nedvomno zdaleč najmočnejša, najštevilnejša in prevladujoča. Meščanstvo se v resnici tudi ne more obdržati, utrditi, doseči neomejene oblasti, če ne varuje in ne neguje svoje industrije in svoje trgovine z umetnimi sredstvi. Brez zaščite pred inozemsko industrijo bi bilo v enem desetletju zmlinčeno in preteptano. Prav mogoče pa je, da mu niti zaščita ne bo pomagala mnogo in dolgo. Predolgo je čakalo, premirno je ležalo v plenicah, v katere so ga toliko let povijali njegovi dragi knezi. Na vseh koncih so ga prekašali, prehitevali, mu jemali njegove najboljše pozicije, medtem ko je doma mirno dopuščalo, da so ga »po prstih«, in ni imelo niti toliko energije, da bi se zne bilo deloma idiotskih deloma premetenih očetovskih šomoštrov in paznikov.

Zdaj je list obrnjen. Nemški knezi so lahko poslej samo strežniki meščanstva, samo pika na i buržoazije. Kolikor je za oblast le-te še čas in priložnost, je zaščita nemške industrije in nemške trgovine edina podlaga, na kateri more temeljiti. In kar nemško meščanstvo hoče in mora hoteti nasproti nemškim knezom, bo znalo tudi uveljaviti.

Poleg meščanstva pa je še res precejšnje število ljudi, ki jih imenujejo proletarci — delovni in brezlastniški razred.

Zato vprašujemo: kaj dobi ta [razred] z uvedbo zaščitnega sistema? Bo prejemal več mezde, se bo lahko bolje hranil in oblačil, bolj zdravo živel, mu bo ostalo več časa za oddih in izobrazbo, nekaj sredstev za umnejšo, skrbnejšo vzgojo njegovih otrok?

Gospodje iz vrst buržoazije, ki zagovarjajo zaščitni sistem, nikdar ne pobizijo poudariti blagor delovnega razreda. Če bi sodili po njihovih besedah, začenja obenem z zaščito industrije za delavce resnično rajsko življenje, da, Nemčija postane s tem Kanaan, kjer se za proletarce »cedita med in mleko«. Če poslušamo na drugi strani može svobodne trgovine, bi lahko tisti brez lastnine živeli »kot bog v Franciji«, se pravi: židano in veselo, šele po uvedbi *njihovega* sistema.

Med obema strankama je še dovolj omejenih glav, ki toliko verjamejo v resnico lastnih besed. Bistri med njimi prav dobro vedo, da je vse to prevara, ki je tudi preračunana samo na zavajanje in pridobivanje množice.

Bistrim bourgeois ni treba reči, da delavec ne prejema višje mezde, kot zadoštuje ravno za njegovo najpotrebnejše vzdrževanje, pa naj vlada sistem zaščitnih carin ali svobodne trgovine ali mešanica obeh sistemov. Delavec dobi tako na eni kot na drugi strani tisto, kar potrebuje, da kot delovni stroj ostane v teku.

Zdi se, da bi lahko bilo proletarcu, tistemu brez lastnine, povsem vseeno, ali imajo glavno besedo može zaščite ali svobodne trgovine.

Ker pa buržoazija v Nemčiji, kot je rečeno zgoraj, potrebuje zaščito pred tujino, da bi počistila s srednjeveškimi ostanki fevdalne aristokracije in z modernim mrčesom po »milosti božji« ter da bi jasno in glasno razvila svoje najbolj lastno, najbolj notranje bistvo — je tudi delovni razred zainteresiran za to, kar pomaga buržoaziji do nekratenega gospodstva.

Šele ko bo le še *en* razred — buržoazija — izkoriščal in zatiral, šele ko za stisko in bedo ne bo več mogoče dolžiti zdaj tega, zdaj onega stanu ali zgolj neomejenega kraljestva z njegovimi birokrati vred: šele potem se bo razvil zadnji odločilni boj, boj med tistimi, ki imajo lastnino, in onimi, ki so brez nje, med buržoazijo in proletariatom.

Potem bo bojno polje očiščeno vseh nepotrebnih pregrad, vsakršnih posrskih stvari; pozicija obeh sovražnih vojska jasna in pregledna.

Z gospodstvom meščanstva tudi delavci, ki jih k temu prisilijo razmere, neskončno pomembno napredujejo, tako da proti obstoječemu ne nastopajo in se ne upirajo več kot posamezniki, kvečjemu nekaj stotin ali tisočev, temveč se vsi skupaj kot *en* razred s svojimi posebnimi interesi in načeli po skupnem načrtu in z združenimi močmi lotijo svojega zadnjega in največjega dednega sovražnika — buržoazije.

V izid tega boja ne moremo dvomiti. Buržoazija se bo in se mora pred proletariatom prav tako zgruditi, kakor je srednji razred zadal smrtni udarec aristokraciji in neomejenemu kraljestvu.

Obenem z buržoazijo pade privatna lastnina in zmaga delovnega razreda dokonča enkrat za vselej vsakršno gospodstvo razredov in kast.

Naslov izvirnika:

Schutzzoll oder Freihandels-System,
MEGA I/6, str. 591—593.

Prevedel Tomaž Mastnak

Georg Weerth

GOVOR NA KONGRESU O SVOBODNI TRGOVINI V BRUSLJU

Upam si spregovoriti, čeprav ne segam do ravni slavnih mož, ki so včeraj govorili o velikem vprašanju, za katero gre, čeprav sem mlad in malo znan, in čeprav sem tujec, ki se sploh ne zna dovršeno izražati v francoskem jeziku. Vsemu temu navkljub si drznem spregovoriti, ker stopam pred vas s ponosno zavestjo dobrega namena.

Prav verjetno je, da sem — ker sem po rodu Nемеc — še vedno nekoliko idealista, kot so pač vsi otroci te dežele filozofije, poezije in glasbe; a ker sem večkrat prepotoval zahodno Evropo, ker sem z lastnimi očmi videl vse velike revolucije, ki so se tu zgodile v zadnjih časih, mislim, da so moje ideje postale bolj kozmopolitske in materialistične, kot so navadno pri mojih sonarodnjakih.

Zato sem tudi sam na strani pristašev svobodne trgovine. Menim, da je končno prišel čas za svoboden razvoj zmožnosti različnih ljudstev. Srečen sem, da sem včeraj slišal te iskivosti in zdravega razuma polne govore, ki bodo odmevali po vsej Evropi, in prepričan sem, da bodo ta vaša prizadevanja deležna popolne in vseobsegajoče zmage.

Toda, povedati vam moram, gospodje, da v teh govorih ne najdem tiste odkritosti in odkritosrčnosti, ki bi ju smel upravičeno pričakovati od tako plemenitega in upoštevanja vrednega srečanja. Ugotavljam, da je večina govornikov pogumno načela to zadevo, se spustila v agitacijo, niso pa imeli poguma, da bi iz nje izvlekli vse nasledke, priznali, da bodo dobre strani svobodne trgovine iz sebe porodile tudi njene slabe strani.

Z ukinjanjem carin, ki zadevajo vse kmetijske in manufakturne produkte, uvedete svobodno konkurenco. Tako se bo začela trgovska bitka ljudstev — močnejši bo potolkel šibkejšega in cele dežele, ki ne bodo vzdržale v tem spopadu, bodo s svojih sedanjih položajev na novo omahnile v barbarstvo, spremenile se bodo v puščave. Mislite, da bom jaz to obžaloval? Še malo ne, saj sem pristaš svobodne trgovine.

Svoj prav si upam dokazovati celo s položajem same Anglije, tega čudovitega otoka, o katerem je imel Mirabeau navado reči, da bo še dolgo cvetel v večem poduk sveta. Prav je imel.

Nov, velik zgled je Anglija dala vsem ljudstvom, ko je prevzela pobudo v agitaciji za svobodno trgovino s tem, da je ukinila žitne zakone.^[7]

Ta dogodek je bil slavljen. Zdaj ga slavijo celo sami angleški poljedelci. Pa verjamete, da ga bodo vedno slavili? Zadnji dve leti sta bili izjema. Žita je primanjkovalo po vsem svetu. Tuja konkurenca ni mogla ogroziti angleških poljedelcev. Toda počakajte, gospodje, po letih suhih krav pridejo morda leta debelih. S pomočjo izboljšanih prevoznih možnosti bo iz Rusije in Amerike, kjer je proizvodnja žitaric cenejša kot v mnogih drugih deželah, Anglija dobila toliko žita, da bo angleško poljedelstvo krepko občutilo sladkosti svobodne konkurence.

Tedaj bodo angleški zemljeposestniki mogoče ocenili, da bodo pridobili več profita, če spremenijo svoja polja v pašnike, kot so to že na veliko počeli na Škotskem, in velik del prebivalstva, ki ga ne bo mogoče zaposliti, bo napravil prostor ovcam in prepuščen bo svoji usodi. Mislite, da bom jaz to obžaloval? Sploh ne, saj sem pristaš svobodne trgovine.

Oglejmo si še primer industrije. Zadnje čase sem popotoval po departmaju Nord in po Flandriji. Obiskal sem več predilnic lanenih niti, in ker sem prihajal iz Anglije, sem imel priložnost primerjati kvaliteto in ceno angleških, francoskih in belgijskih izdelkov.

Ugotovil sem, da znajo Belgijci in Francozi zelo dobro presti, da je njihova kvaliteta enaka angleški — toda, cene, gospodje! Cene so res smešna zadeva. Zagotavljam vam, da so Angleži ob enakih številkah niti in ob enaki kvaliteti, kljub visokim uvoznim carinam, skoraj sposobni potolči svoji sosedi v njunih lastnih deželah. Kaj to dokazuje?

Da bodo Angleži, ki jih bodo pri poljedelskih proizvodih premagali Rusi in Američani, v Franciji in Belgiji zmagali pri industrijskih proizvodih tisti trenutek, ko bodo odpravljene ali samo nekoliko znižane uvozne carine.

Takrat bosta tudi nordski departma in Flandrija občutila sladkosti svobodne konkurence, preplavila ju bo njuna spoštovanja vredna soseda, in uničeni bosta kot industrijski deželi. Mislite, da bom jaz to obžaloval? Kaj še, saj sem vendar pristaš svobodne trgovine.

Naj ptič, ki mu je bog grlo ustvaril, poje. Naj jelen, ki mu je bog dal noge, teče! Ljudje pa, ki jim je bog dal različne sposobnosti in položaje, naj jih razvijajo, v skladu s svojo naravo!

Naj pač tisti, ki zna proizvajati le žitarice, počne prav to; tisti pa, ki zna uspešno proizvajati le industrijske predmete za ves svet — naj ne dela nič drugega.

Kot pristaši svobodne trgovine moramo to verjeti. Vi sami to terjate, gospodje, saj ste pristaši svobodne trgovine.

Razlagate nam vse prednosti, ki jih bo svet deležen ob uveljavljanju vaših zamisli, in meni je prav. Toda, gospodje, ne pozabite tudi, kakšne žrtve bodo potrebne, da bi dosegli vaš cilj. Prav te žrtve sem imel v mislih, ko sem dejal, da sem prepričan, da se bodo cele dežele, zdaj ugledne in srečne, ko bodo stopile v resnično svobodno odnose z drugimi deželami, ponovno pogreznile v barbarsko stanje, in dejal sem vsem vam tudi, da tega ne obžalujem, ker se uklanjam neizogibnemu. Toda vsi govorniki, ki so govorili do sedaj, niso priznavali ne prvega ne drugega.

Bodite torej, gospodje, vsaj toliko odkriti, kot so jezuiti, ki prostodušno trdijo, da sredstva niso pomembna, kadar je njihov cilj dober, in celo še odkritejši od njih, zato obravnavajte na tem kongresu poleg dobrih nasledkov svobodne trgovine tudi ukrepe, ki bi jih kazalo sprejeti, da bi se izognili njenim neugodnim posledicam.

Gospod predsednik vam je včeraj čestital v imenu znanosti in človekoljubja. Prav v imenu človekoljubja terjam, da se ukvarjate s posledicami vaše agitacije za tako nesrečne dežele, kot so te, ki vas bodo obkrožale ne samo v Flandriji, ampak tudi mnogokje drugje.

Naj se naš načrt uresniči, a naj naše delo ne bo umazano s solzami celih ljudstev. Častivredni gospod Blanqui je sinoči s šalami in že iz del Adama Smitha dobro znanimi zgodbami o iglah odgovoril na govor nekega protekcionista. Počenega groša ne dam za kateregakoli protekcionista, mislim pa, da jih je treba spoštovati, ker nas opozarjajo, da je še mnogo interesov naših bratov, na katere se je treba ozirati.

Včeraj ste govorili o bratstvu, bodite torej bratje po odkritosrčnosti in spoštljivosti.

Ko sem bil v Angliji priča znanih bojev aristokracije proti buržoaziji v agitaciji za svobodno trgovino, sem se dostikrat vračal domov s prepričanjem, da so bili ti plemiški in ponosni aristokrati, čeprav premagani, večji od tistih, ki so jih premagali. Čeprav je res, da so se v te boje spuščali zavoljo svojih žepov, niso kljub temu nikoli pozabili braniti usode tretjega razreda, družbe delavcev.

Poglejte to Belgijo, ki sta jo v tako kratkem času proslavila talent in vne-ma njenih prebivalcev, občudujte te cvetoče pašnike in to mesto, ki vam v tem trenutku z razvojem svoje industrije nudi bleščeči zgled, kaj zmore, če hoče, proizvesti in uresničiti neko ljudstvo — občudujte to in skrbite, da vaša agita-cija ne bo nikoli škodovala vrlim delavcem, ki so ustvarili taka čudesa.

Dejali ste, da vam je pri srcu njihova usoda, in da se hočete zanjo zavze-mati. Toda, gospodje, to je nemogoče toliko časa, dokler v celoti ne priznate grozljivih posledic svobodne trgovine.

Nam, pristašem svobodne trgovine, se ni treba prav nič več bati kozakov, a bati se nam bo naših delavcev, če jim ne zagotovimo njihove sreče.

Georg Weerth: Sämtliche Werke, Bd. 2,
Aufbau Verlag, Berlin 1956, p. 494—498.

Iz francoščine prevedla Sonja Lokar

Georg Weerth

GOVOR NA KONGRESU O SVOBODNI TRGOVINI V BRUSLJU

»Gospoda moja, v minulih dveh dneh sta obe strani pokazali precej za-vzetosti za dobrobit delovnega razreda, in vpliv, ki ga bo imela uvedba svo-bodne trgovine na njegovo usodo, naj bi celo bil edini predmet današnjega pogovora. Nekoliko pa me čudi, da do zdaj nisem videl v tej dvorani niti enega zastopnika delavcev; samo buržoazija (višji meščanski razred, ki razpolaga s sredstvi) je poslala svoje odposlance. Francoska buržoazija je poslala paira, angleška buržoazija več kot enega člana parlamenta, Belgija celo nekdanjega ministra; celo nemška buržoazija je zastopana tako, kakor to povsem ustreza njenemu položaju med industrijskimi evropskimi ljudstvi; toda kje so *govorci delavcev*? Dovolite mi zato, gospoda moja, da povzamem besedo v *imenu delavcev*.« (Ploskanje.) »Zahtevam to v imenu delavcev in še zlasti treh milijonov angleških delavcev, med katerimi sem preživel več najplodnejših let svo-jega življenja — in spomin nanje je med najdražjimi v mojem srcu.« (Hrupno ploskanje.)

»S precejšnjim zadovoljstvom sem sprejel naravnost tega zborovanja, ki je prijazno naklonjeno delavcem. In res, delavci imajo vso pravico zahtevati, da so deležni nekoliko več velikodušnosti kot doslej. Doslej so jih v ekonomski znanosti obravnavali kot v industrijski praksi: ne kot žive, čuteče ljudi, niti tako dobro ne kot tovarno živino, temveč samo kot zavoje kateregakoli blaga. Njihova usoda ni bila odvisna od njihovih človeških potreb, temveč od togega zakona, trdosrčnih naključij povpraševanja in ponudbe. Še več, v Angliji se je takšen pogled na zadevo tako odločno zakoreninil med buržoazijo, da tam-kajšnji tovarnarji ne rečejo: Zaposlujem 100 ljudi; temveč 200 rok (hands). Zato se tudi ni buržoazija nikoli spotaknila ob to, da je delavce odvedla iz

območij, kjer so delali poprej, in jih uporabila v novi tovarniški proizvodnji, če je bilo to v interesu gospodov kapitalistov, in prav tako malo se je kdajkoli sramovala postaviti delavce na cesto in jih pustiti brez kruha, če se je zdelo, da njihovo delo ne navrže kapitalu dovolj obresti. Tako je prišlo do tega, da je položaj teh parijev industrijskih družb povsod enako odvraten in gnusen. Kamorkoli bi se hoteli ozreti, gospoda moja, proti cvetočim bregovom Rhône ali proti umazanim in smrdečim uličicam v Manchesteru, Leedsu in Birminghamu, proti hribovjem Šlezije in Saške ali westfalskim ravniciam, morda samo v ulice tega glavnega mesta — povsod, vsepovsod boste srečali obraze delavcev, ki so obrazi trpinčenih živali, izbledeli zaradi lakote, povsod boste naleteli na enako bedo proletariata, ki se zaman ozira po svojem mestu in pravicah v družbi.« (Močno čudenje.)

»Ne vem, če je za ta strašen položaj tolikih milijonov kriv sistem *zaščitnih carin*; toda to, kar vem, je, da ta sistem nima zdravilnih sredstev za to grozljivo zlo. Njegova moč ne seže tako daleč. Vsekakor pa je položaj delavca padel tako nizko, da nikakršno poslabšanje ni več mogoče, in zato je zanj in zame dobrodošla vsakršna sprememba, pa naj bo to samo obrnitev bolnega, ki ga od ležanja vse boli, na drugo stran. — Zato odklanjam zaščitne carine.« (Ploskanje.) »Odločno sem za svobodno trgovino, hočem prav njo; naj ga branijo s kakršnegakoli že stališča: počenega groša ne dam za zaščitnega carinika. Toda zato še niti najmanj ne delim z možmi svobodne trgovine njihovih iluzij in ne verjamem z njimi, da bo svobodna trgovina trajno izboljšala usodo delavcev.

Svobodna trgovina bo v polni meri razvila načelo svobodne konkurence, rad priznam to načelo in nočem tukaj raziskovati, če je dejansko primerno za temelj družbe. Prav rad pritrdim, da bo večja konkurenca privedla do znižanja cen vseh blag, da bo sledila iz tega znižanja večja poraba, iz te znova razširitev produkcije, torej zaposlitev večjega števila delavcev, in da bodo tako nekaj časa delavci uživali dvojno prednost višjih mezd in nižjih cen blag. Toda kako dolgo bo trajalo to blaženo stanje? Aj, samo kratek čas! Ob svojih *dobrih* posledicah bo svobodna konkurenca hitro razvila tudi svoje prav tako neizogibno neugodne. Še v večjem merilu se bo odslej uveljavila svobodna konkurenca kapitalov, ki ne bodo več omejeni na eno deželo. To nujno vodi do poizkusov, da bi z iznajdbo strojev ipd. produkcijo še bolj povečali in še bolj pocenili. Zaradi strojne sile bodo, kot zmeraj, odveč delavci; ti, ki morajo živeti, bodo znova igrali vlogo, ki jo imajo danes Irci nasproti angleškim delavcem; svoje delo bodo ponujali za manjšo ceno; tovarnar, ki mora zdaj misliti na zmanjšanje produkcijskih stroškov, če noče podleči konkurenci, se ne bo odpovedal temu, da ne bi izkoristil konkurence med delavci, in tako bo zelo hitro dnevna meza znova znižana na sedanjo stopnjo, tj. na malenkost, ki je neizogibno potrebna, da delavec nekako živi. Še naprej bo delavec žrtev konkurence med kapitali. Kajti, gospoda moja, še naprej bomo imeli preveliko produkcijo, prezasičenost tržišča in trgovinske krize; še več, te bodo še obsežnejše, še bolj silovite kot do zdaj. In Vi, gospoda moja — možje svobodne trgovine, se povsem varate, da bo svobodna trgovina naredila konec krizam — ne, vrniti se morajo, ker so samo ena od posledic svobodne konkurence kapitalov, ki ni z ničemer uravnan, kapitale pa vodi samo ozir na njihov profit, ko se obrnejo k neki industrijski veji, in prav nič ne predvidijo potrebe in njenega razmerja do pro-

dukcije, o njenem obsegu si posameznik tako ne more ustvariti pravilne predstave.« (Še zmeraj napeta pozornost v dvorani.)

»Vidite torej, gospoda moja, svobodna trgovina bo samo za trenutek izboljšala usodo delavca in ta bo kmalu znova zdrsnil v tisto bedo, ki je danes njegova običajna usoda.

Gospoda moja, ne gre več za moje individualne poglede, ki jih tukaj izrekam; gre za poglede tistih med angleškimi delavci, ki imajo največ vpogleda in so najbolj prosvetljeni. Nekaj dejstev Vam bo to dokazalo. Že šest polnih let je *League* v Angliji zganjala svojo agitacijo za svobodno trgovino, in še zmeraj ni pripravila čartistov, da bi se ji pridružili. Ti so predobro vedeli, da so možje svobodne trgovine njihovi najbolj naravni sovražniki in da je škoda truda za zvezo z njimi; spominjali so se dogajanj leta 1842 v Manchestru in trdovratnega odpora buržoazije proti zakonu o deseturnem delovniku, ki so ga hoteli delavci. Šele v sedmem letu so čartisti pristopili k *League*, da bi premagali skupnega sovražnika, ki ga buržoazija sama ne bi zmogla, *zemljiško aristokracijo*. Toda nikdar niso angleški delavci verjeli niti besedi v zapeljivih obljubah gospodov *Cobdena*, *Brighta* in kolegov; nikdar niso upali, da bo buržoazija izpolnila [obljube o] *cheap bread, plenty to do and high wages* (poceni kruhu, delu za vse in visokih mezdah). Ne, svojo blaginjo so zmeraj iskali v lastnih naporih in so se toliko bolj zgrinjali okrog prapora ljudske Charte in njenih vodij, neutrudnega borca za svobodo *Duncomba* in irskega agitatorja *Feargusa O'Connorja*, ki je bil, vsem natolcevanjem buržoaznega tiska navkljub, izvoljen za vašega kolega, gospoda moja — člani angleškega parlamenta.« (Ploskanje.)

»V imenu teh milijonov, ki tako kot jaz ne verjamejo, da je svobodna trgovina panacea za njihovo trpljenje, Vas pozivam, da ob svobodni trgovini mislite še na druga sredstva, če hočete dejansko izboljšati položaj delovnih razredov. Mislite na to tudi zaradi Vas samih, gospoda moja. Kajti nepotreben je postal strah pred sovražnimi vpadi kozakov, bojte se pa vojne Vaših delavcev proti Vam, vojne revnih proti bogatim, vojne belih sužnjev proti njihovim tlačiteljem. Delavci so siti obljub, ki niso izpolnjene; ne zanimajo jih več nikoli plačane napotnice za nebesa.

Zahtevajo bolj materialno zadoščenje. Od Vas zahtevajo dejanj; Vašim besedam ne zaupajo več. In ne čudite se temu; delavci, ki so v Londonu podpirali agitacijo za zakon o reformi, se leta 1830 borili za Vas po pariških in bruseljskih ulicah, se spominjajo zelo dobro, da ste jih takrat ljubkovali in jih mastili, da pa so — ko so kasneje zahtevali kruh, zahtevali delo, da bi lahko živeli — da so takrat v Parizu in Lyonu in Manchestru namesto kruha prejeli krogle iz flint. In Vi, gospoda moja iz Nemčije, mislite na veliko pogorje in njegove *tkalnice*; tkalci niso ničesar pozabili in so se veliko naučili. Zato Vam porečem še enkrat, gospoda moja: *Če hočete dejansko pomagati delavcem, tedaj mislite še na kaj, kar je več kot svobodna trgovina!*«

Naslov izvirnika:

Rede auf dem Freihandelskongress in Brüssel,
Sämtliche Werke, Bd. 5, p. 128—133.

Prevedel Igor Kramberger

Karl Marx

PROTEKCIONISTI

1) niso nikdar zaščitili male industrije, samo strojno industrijo. Primer v Nemčiji Listova šola. Gülich.¹

2) Če protekcionistom verjamemo, kar rečejo, ohranjajo kvečjemu status quo. Protekcija ne bo nikdar dosegla, da bo protežiran produkt prodan na tujih trgih. Torej reakcionarna.²

3) Zadnja tolažba protekcionistov je, da dežele ne eksploatirajo tuji, temveč domači kapitalisti.

4) Pravijo sicer, da morajo biti notranje reforme, preden lahko mislimo na freetrade. Ne prisojamo protekcionističnemu sistemu kar samemu na sebi moči, da bi reformiral položaj razredov. Toda pravijo, da bi bilo bedasto reformirati internacionalna razmerja med nacionalnimi. Samo, kaj je zaščitni sistem? Dokaz, da je oblast v rokah razreda, ki ga uveljavlja. Postavi torej zaščitni sistem /..?../ ne bodo kapitalisti v ničemer popustili. Povrh vsega, gospoda moja, velikih socialnih in zgodovinskih reform ne naredimo nikdar s koncesijami, s prostodušnostjo vladajočih razredov, temveč samo z *nécessité des choses*. Izsliti jih moramo. Torej je abotno verjeti, da bo v neki deželi, kjer vlada protekcionistični sistem /..?../ /..?../ /..?../, nekaj reformirano v razmerju med kapitalom in delom. Ne bom več govoril o protekcionistih /..?../ o question.

Naslov izvirnika:

Protektionisten,

MEGA I/6, str. 427

Prevedel Igor Kramberger

GOVOR DR. MARXA O PROTEKCIONIZMU, SVOBODNI TRGOVINI IN DELOVNIH RAZREDIH

Dve sekti protekcionistov sta. Prvo v Nemčiji zastopa dr. List, njen namen ni nikoli bil, da bi varovala ročno delo, prav narobe, zaščitne carine so zahtevali zato, da bi ročno delo uničili z mašinerijo, da bi patriarhalno manufakturo nadomestili z moderno manufakturo. Zmerom so si prizadevali, da bi pripravljali vladavino premožnih razredov (*bourgeoisie*) in še zlasti vladavino velikih manufakturnih kapitalistov. Odkrito so razglašali, da je propad majhnih manufaktur, majhnih trgovcev in majhnih kmetov sicer resda obžalovanja vreden, da pa je hkrati popolnoma neizogiben. Druga šola protekcionistov ni zahtevala le zaščite, temveč popolno prepoved. Po njihovem bi morali ročno delo ščititi pred napadom mašinerije, pa tudi pred tujo konkurenco. Pradlagali so, naj bi z visokimi carinami ne zaščitili le domačih manufaktur, temveč tudi domače kmetijstvo in domačo produkcijo surovin. In kam je navsezadnje ta šola pripeljala? Onemogočili niso le uvoza tujih manufakturnih produktov, temveč tudi napredek same domače manufakture. Tako se je celotni zaščitni sistem nujno ujel v tole dilemo. Ali je ščitil napredek domačih manufaktur, a je žrtvoval ročno delo, ali pa je ščitil ročno delo, a žrtvoval domače manufakture. Pro-

¹ Pri Marxu: Jülich.

² Za »reakcionarna« v rkp. med vsticama dopisano: »conservateurs in če konservirana /?/ conservateurs hommes reactionnaires«.

tektionisti prve sekte, ki so menili, da se napredku mašinerije, delitve dela in konkurence ni mogoče upirati, so delovnim razredom rekli: »Če vas že morajo izžemati, je bolje, da vas izžemajo rojaki, ne pa tujci.« Bodo morali delovni razredi to večno trpeti? Mislím, da ne. Ti, ki producirajo vse bogastvo in udobje bogatih, se s to bedno tolažbo ne bodo zadovoljili. V zameno za večji produkt bodo zahtevali večje ugodnosti. A protekcionisti pravijo: »Navsezadnje ohranjamo družbo v stanju, v kakršnem je zdaj. Tako ali drugače delovnemu človeku zagotavljamo zaposlitev, ki jo hoče. Skrbimo, da ga zaradi tuje konkurence ne bodo nagnali z dela.« Prav. V najboljšem primeru potemtakem protekcionisti priznavajo, da niso zmožni ničesar boljšega, kakor da ohranjajo *status quo*. Delovni razredi pa nočejo, da bi njihovo sedanje stanje trajalo še naprej, temveč hočejo spremembo na boljše. Protekcionistu ostane še en izgovor. Rekel bo, da nikakor ne nasprotuje družbeni reformi v mejah dežele, da pa je prvo, kar moramo storiti, če naj reformam zagotovimo uspeh, da jih zavarujemo pred sleherno motnjo, ki bi jo lahko povzročila tuja konkurenca. »Moj sistem,« pravi, »resda ni sistem družbene reforme, a če naj družbo že reformiramo, ali ni bolje, da storimo to najprej v okviru naše domovine, preden začnemo govoriti o reformah v naših odnosih z drugimi deželami?« Čedno, ni kaj, a pod to navidezno verjetnostjo se skriva zelo nenavadno protislovje. Medtem ko protekcionistični sistem oborožuje domači kapital proti tujemu kapitalu, medtem ko krepi kapital proti tujcem, pa hkrati verjame, da bo ta oboroženi, okrepljeni kapital šibak, nemočen in krhek, ko se bo spopadel z delom. Saj s tem bi kapital prosili za milost, kakor da bi kapital sam na sebi sploh lahko bil milosten. Saj vendar družbene reforme nikoli ne izvirajo iz šibkosti močnih, temveč vselej iz moči šibkih. A saj sploh ni treba vztrajati pri tem. Brž ko protekcionisti priznajo, da družbene reforme nujno ne izhajajo iz njihovega sistema, da niso njegov del in ne njegov kos, pač pa so čisto drugo vprašanje, od tega trenutka naprej se ne ukvarjajo več z vprašanjem, o katerem govorimo. Zato jih lahko pustimo vnevar in si ogledamo učinke svobodne trgovine na položaj delovnih razredov. Problem: kako bo popolna sprostitvev trgovine vplivala na položaj delovnih razredov?, je zelo lahko rešiti. Saj sploh ni problem. Če je politična ekonomija sploh v čem jasna, potem je jasna glede usode, ki doleti delovne razrede pod vladavino svobodne trgovine. Vsi tisti zakoni, ki jih razvijajo klasična dela o politični ekonomiji, prav zares veljajo le s predpostavko, da je trgovina rešena vseh okovov, da konkurenca ni popolnoma svobodna le v vsaki deželi, temveč na vsem zemeljskem obličju. Zakoni, ki so jih razvili A. Smith, Say in Ricardo, zakoni, ki določajo produkcijo in distribucijo bogastva — ti zakoni postajajo resničnejši, natančnejši in potemtakem niso več zgolj abstrakcije, prav kolikor se uveljavlja svobodna trgovina. In kadar se znanstvenik ukvarja s katerimkoli ekonomskim vprašanjem, nam vsak trenutek dopoveduje, da vsa njihova sklepanja temeljijo na predpostavki, da je treba trgovino osvoboditi vseh okovov, ki jo še oklepajo. Čisto prav imajo, da se držijo te metode. Saj se ne zatekajo v samovoljne abstrakcije, pač pa iz svojega sklepanja le izločijo vrsto naključnih okoliščin. Zato lahko upravičeno rečemo, da ekonomisti — Ricardo in drugi — vedo več o družbi, kakršna šele bo, kakor o družbi, kakršna je že. Več vedo o prihodnosti kakor o sedanjosti. Če želite brati knjigo prihodnosti, sezite po Smithu, Sayu, Ricardu. Ti vam jasno, kolikor je le mogoče, opisujejo usodo, ki delovnega človeka čaka pod vladavino popolnoma svobodne trgovine. Vzemite, de-

nimo, Ricardovo avtoriteto, avtoriteto, ki ji ni para. Kaj je naravna, normalna cena dela, ekonomsko vzeto, delovnega človeka? Ricardo odgovarja: »Mezde, zreducirane na minimum — njihova najnižja raven.« Delo je blago, prav kakor sleherno drugo blago. Ceno blaga pa določa čas, ki je potreben, da ga sproduciramo. Kaj je torej potrebno, da sproduciramo blago delo? Natančno tisto, kar je potrebno, da sproduciramo vsoto blag, ki so nujna za delavčevo vzdrževanje in nadomestilo njegove obrabe, ki mu omogočajo, da živi in da tako ali drugače nadaljuje svojo vrsto. Vseeno pa zato še ni treba verjeti, da se delovni človek nikoli ne bo vzdignil nad to nižjo raven in da ga tudi nikoli ne bodo potisnili podnjo. Ne, po tem zakonu bodo delovni razredi nekaj časa srečnejši, nekaj časa bodo imeli več kakor minimum, a ta presežek bo nadomestil zgolj tisto, kar bodo imeli manj kakor minimum ob drugem času, ob času industrijske stagnacije. To se pravi, da bomo v nekem določenem časovnem obdobju, ki je vselej periodično, v katerem gre trgovina v krožnem nihanju blaginje in produkcije, stagnacije, krize — da bomo, če vzamemo povprečje tistega, kar je delavec dobil več, in tistega, kar je dobil manj kakor minimum, ugotovili, da ni v celoti dobil ne več ne manj kakor minimum; ali, z drugimi besedami, da se bo delovni razred kot razred ohranil po številnih nesrečah, trpljenju in potem, ko bodo na industrijskem bojišču obležala številna trupla. A kaj bi s tem? Razred obstaja, in ne le obstaja, temveč se bo še pomnožil. Ta zakon, da je najnižja raven mezd naravna cena za blago delo, se bo udejanjala, prav kolikor se bo udejanjala Ricardova predpostavka, da bo svobodna trgovina postala realnost. Sprejemamo vse, kar so rekli o prednostih svobodne trgovine. Sile produkcije se bodo okrepile, davek, ki ga deželi nalagajo zaščitne carine, bo izginil, vsa blaga se bodo prodajala ceneje. In kaj spet pravi Ricardo? »Ker je delo prav tako blago, se bo prav tako prodajalo ceneje,« — dobili ga boste prav poceni, prav kakor boste dobili poceni poper in sol. In kakor bodo vsi drugi zakoni politične ekonomije pridobili večjo moč, presežek resničnosti, ko se bo udejanila svobodna trgovina — prav tako se bo zakon o populaciji, kakor ga je razložil Malthus, pod vladavino svobodne trgovine razmahnil do razsežnosti, kakršnih si je le mogoče želeli. Tako se morate odločiti: Ali morate spodbiti celotno politično ekonomijo, kakršna je danes, ali pa morate priznati, da bo s svobodno trgovino vsa strogost zakonov politične ekonomije udarila po delovnih razredih. Ali naj to pomeni, da smo proti svobodni trgovini? Ne, smo za svobodno trgovino, ker bodo s pomočjo svobodne trgovine vsi ekonomski zakoni s svojimi najbolj presenetljivimi protislovji delovali v večjem obsegu, na večjem področju, na področju celotne zemlje; in ker bo iz tega, da se bodo vsa ta protislovja združila v eno samo skupino, kjer se bodo postavila drugo proti drugemu, izšel boj, ki se bo dopolnil v emancipaciji proletarcev.

Naslov izvirnika:

Speech of Dr. Marx on Protection, Free Trade and
The Working Classes,
MEGA I/6, str. 428—431.

Prevedla Martina Rotar

Karl Marx

ZAGOVORNIKI ZAŠČITNIH CARIN, MOŽJE SVOBODNE TRGOVINE IN DELOVNI RAZRED

Zagovorniki zaščitnih carin niso nikoli protežirali male industrije, pravega ročnega dela. So morda v Nemčiji dr. List in njegova šola zahtevali zaščitne carine za malo industrijo, za ročno tkanje, za rokodelce? Ne, če so prosili za zaščitne carine, so to storili samo zato, da bi s stroji izpodrinili ročno delo, z moderno industrijo patriarhalno industrijo. Skratka, razširiti hočejo gospodstvo buržoazije, še posebej velikih industrijskih kapitalistov. Šli so tako daleč, da so propad in zaton male industrije, male buržoazije, malih poljedelcev, malih kmetov glasno razglasili za žalosten, toda neizogiben in za industrijski razvoj Nemčije nujen dogodek. Ob šoli dr. Lista je v Nemčiji, deželi šol, še druga šola, ki ne zahteva samo sistema zaščitnih carin, temveč pravi sistem prohibicij. Vodja te šole, gospod v. Gülich, je napisal zelo znanstveno zgodovino industrije in trgovine, ki je prevedena tudi v francoščino.^[8] Gospod v. Gülich je odkrit filantrop; njemu gre zares za zaščito ročnega dela, nacionalnega dela. Pustimo to! Kaj počne? Začel je z zavrnitvijo dr. Lista, dokazal, da naj bi bila v Listovem sistemu dobrobit delovnega razreda le lažni videz, prazna in zveneča fraza, in potem sam predlagal naslednje: 1. Prepovedati uvoz tujih manufakturnih produktov; 2. surovine, ki prihajajo iz tujine, kakor bombaž, svila itd., obremeniti z visokimi vstopnimi carinami, da bi zaščitili volno in nacionalno platno; 3. prav tako kolonialno blago, da bi z domačimi produkti izpodrinili sladkor, kavo, indigo, košeniljke, dragocen les itd. itd.; 4. visoko obdavčiti domače stroje, da bi ročno delo zaščitili pred stroji. Vidimo, gospod v. Gülich je mož, ki sprejema sistem z vsemi njegovimi konsekvencami. In kam vse to vodi? K temu, da ne preprečimo samo pritoka tujih industrijskih produktov, temveč celo napredek nacionalne industrije. Gospod List in gospod v. Gülich sta skrajnosti, med katerima se giblje sistem. Če hoče zaščititi napredek industrije, tedaj skoraj žrtvuje ročno delo, delo; če hoče zaščititi delo, je žrtev industrijski napredek. Vrnimo se k praviim zagovornikom zaščitne carine, ki nimajo istih iluzij kot gospod v. Gülich. Če govorijo znanstveno in svobodno delovnemu razredu, potem povzamejo svojo filantropijo s sledečimi besedami: Bolje je, če vas izkoriščajo domači ljudje, kot tujci. Mislim, da se delovni razred ne bo za zmeraj zadovoljil s to rešitvijo, ki je, to moram priznati, sicer patriotska, toda seveda nekoliko preveč asketska in spiritualistična za ljudi, katerih edina zaposlitev je produkcija bogastev, materialnega blagostanja. Toda zagovorniki zaščitnih carin bodo dejali: »Po vsem tem ohranimo tako vsaj sedanje stanje družbe. Delavcu nekako zagotovimo zaposlitev njegovih rok in preprečimo, da bi ga tuja konkurenca vrgla čez prag.« Ne bom pobijal te domneve. Privzemam jo. Ohranitev, konzerviranje sedanjega stanja je torej najboljši rezultat, ki ga lahko v najboljšem primeru dosežejo zagovorniki zaščitnih carin. Dobro, toda delovnemu razredu ne gre za to, da bi ohranil sedanje stanje, temveč da bi ga spremenil v njegov nasprotek. Zagovornikom zaščitne carine preostane še poslednje pribežališče: *Pravijo, da njihov sistem niti nima namena biti sredstvo za socialne reforme, toda kljub temu naj bi bilo nujno začeti s socialnimi reformami znotraj dežele, preden bi lahko prispeli do ekonomskih reform v mednarodnih razsežnostih.* Potem ko je bil zaščitni sistem sprva reakcionaren, nato konservativen, je

slednjič konservativno-progresističen. Zadostovalo bo, če poudarim protislovje, ki se skriva pod to teorijo, za katero se na prvi pogled zdi, da je v njej nekaj zapeljivega, praktičnega, racionalnega. Začudujoče protislovje! Zaščitni sistem da kapitalu neke dežele orožje v roke, da lahko kljubuje kapitalom drugih dežel; da krepi moč tistega kapitala proti tem in si obenem domišlja, da je za delovni razred z istimi sredstvi zmanjšal in oslabil te kapitale. To bi nazadnje pomenilo, da apeliramo na kapitalovo filantropijo, kot da bi lahko bil kapital kot tak filantrop! Vobče pa tudi ne moremo nikoli doseči socialnih reform s šibkostjo krepkega; prikljče in oživi jih lahko in jih tudi bo krepkost šibkega. Sicer pa se nam ni potrebno zadrževati pri tem. Kajti tisti trenutek, ko zagovorniki zaščitnih carin priznajo, da socialne reforme ne sodijo v območje njihovega sistema, da niso njegov izliv, da so posebno vprašanje: so se že oddaljil od socialnega vprašanja. Pustil bom torej ob strani zagovornike zaščitnih carin in govoril o svobodni trgovini in njeni povezanosti s položajem delovnega razreda.

Naslov izvirnika:

Die Schutzzöllner, die Freihandelsmänner und
die arbeitende Klasse,
MEGA I/6, str. 432—434.

Prevedel Igor Kramberger

Friedrich Engels

EKONOMSKI KONGRES

Kot je znano, je tukaj nekaj advokatov, uradnikov, zdravnikov, rentnikov, trgovcev itd., ki se pod pretvezo »Association pour le libre échange« (à l'instar de Paris) vzajemno poučujejo o osnovah politične ekonomije. Ti gospodje so se zadnje tri dni prejšnjega tedna topili od blaženosti. Imeli so svoj veliki kongres največjih ekonomistov vseh dežel. Neizrekljivo so se naslanjali, da jim o resnicah ekonomije ne predavajo več kak gospod Jules Bartels, Lehardy de Beaulieu, Faider ali Fader¹ ali siceršnje nepoznane veličine, ne, pač pa pravi mojstri znanosti. Bili so osrečeni, očarani, blaženi, poneseni v deveta nebesa. Manj osrečeni pa so bili mojstri znanosti sami. Pripravili so se na lahek boj, boj pa je bil zanje zelo trd; mislili so, da jim je treba samo priti, videti in zmagati, pa so zmagali samo pri glasovanju, medtem ko so bili v diskusiji drugega dne odločno potolčeni in so se tretji dan samo z intrigami izmahnili novemu, še odločnejšemu porazu.^[9] Četudi njihova blažena publika vsega tega ni opazila, sami vendar niso mogli kaj, da tega ne bi boleče občutili. Prisostvovali smo temu kongresu. Že od vsega začetka nismo imeli nobenega posebnega spoštovanja do teh mojstrov znanosti, katerih pglavitna znanost je v tem, da so drug do drugega in sami s seboj v največjem dušnem miru kar naprej v protislovju. Vendar priznamo, da nas je ta kongres oropal tudi zadnjega ostančiča spoštovanja, ki bi ga morda še lahko imeli do tistih, katerih spisi in govori so nam bili manj znani. Priznamo, da smo bili osupli, da smo morali poslušati takšne plitkosti in plehkosti, takšne vsemu svetu znane trivialnosti. Priznamo,

* Engels si privoščil besedno igro s priimkom belgijskega advokata V. Faiderja, tako da iz nemškega *fade* (plehek, omleden) izpelje novo ime.

da nismo pričakovali, da nam gospodje znanosti ne bodo znali povedati nič boljšega od tistih začetniških osnov ekonomije, ki bi seveda smela biti nova za 7—8 letne otroke, za katere pa bi morali predpostavljati, da jih odrasli, še zlasti pa člani združenj pour le libre échange, vendarle poznajo. Toda ti gospodje so svojo publiko poznali bolje kot mi. Najbolje so se na kongresu obnašali Angleži. Za stvar so bili najbolj zainteresirani: srčno si želijo, da bi odprli kontinentalna tržišča; zanje je vprašanje svobode trgovine življenjsko vprašanje. To so tudi jasno pokazali, oni, ki sicer nikjer ne govorijo nič drugega razen svoje angleščine, oni so se v interesu svoje ljube free-trade tako ponižali, da so govorili francosko. Razložno je bilo videti, kako zelo jim ta stvar sega v možnjo. Francozi so nastopili kot čisti ideologi in znanstveni sanjači. Izkazali se niso niti s francoskim espritom, z izvirnostjo pojmovanja. Govorili so pa vsaj dobro francoščino, in to se v Bruslju vedno redko sliši. — Holandci so bili dolgočasni in diktoralni. Danca, gospoda Davida, sploh ni bilo moč razumeti. Belgijci so igrali bolj vlogo pasivnih poslušalcev, ali se vsaj niso nikdar dvignili nad svojo nacionalno industrijo, contrefaçon. Nemci, naposed, so bili z izjemo Weertha, ki pa je bolj kot Nemeč nastopil kot Anglež, partie honteuse celga kongresa. Odnegli bi bili lovorjev venec, če ga ne bi Belgijci na koncu priborili svoji naciji. *Prvi dan*. Splošna diskusija. V imenu Belgije jo je odprl gospod Faider, ki je s celotnim svojim nastopom, z držo in jezikom razkazoval prav tisto poudarjeno gizdalinstvo, ki se tako zoprno košati po cestah in promenadah Bruslja. Gospod Faider je debitiral z golimi frazami in se komaj povzpel do najelementarnejših ekonomskih resnic. Ne zadržujmo se pri njem toliko časa, kolikor nas je on zadržal s svojo poparo. Na tribuno se je povzpel gospod Wolowski, profesor etc. v Parizu. Samovšečen, leporečen, plitek pofrancozeni poljski Žid, ki je znal združiti v sebi slabe lastnosti vseh treh nacij brez njihovih dobrih plati. Gospod Wolowski je z vnaprej aranžiranim, sofistično presenetljivim govorom povzročil neznanski entuziazem. Žal pa ta govor ni bil gospoda Wolowskega last, skrpucan je bil iz »sophismes économiques« gospoda Frédéric Bastiata.^[10] Tega bruseljski claqueurs seveda niso mogli vedeti. — Gospod Wolowski je obžaloval, da bo nek *nemški* protekcionist oponiral, francoski protekcionisti pa si bodo tako pustili vzeti iniciativo. Za to je bil kaznovan. Pri koncu svojega govora je postal gospod Wolowski kar najbolj komičen. Govoriti je začel o delovnih razredih, ki jim je obljubljal zlate zore svobodne trgovine, in v njihovem imenu hlinjeno besno napadal protekcioniste. Da, je vpil in se silil do patetičnega falzeta, da, ti protekcionisti, »ces gens qui n'ont rien là qui batte pour les classes labourieuses« — pri tem se je tolkel po svojem okroglem trebuščku —, ti protekcionisti so, ki nam preprečujejo, da bi izpolnili naše največje želje in pomagali delavcem iz njihove bede! Žal je bil ves njegov srd preveč narejen, da bi napravil kakšen vtis na tiste maloštevilne delavce, ki so bili prisotni v galeriji. Gospod Rittinghausen iz Kölna, zastopnik nemške domovine, je prebral neskončno dolgočasen članek v obrambo zaščitnega sistema. Nastopil je kot pravi Nemeč. Z najbolj žalostnim obrazom na svetu je tožil o slabem položaju Nemčije, o njeni industrijski impotenci, in prav moledoval Angleža, da bi vendar dovolili Nemčiji, da se zaščiti pred njihovo premočno konkurenco. Kako, gospodje moji, je dejal, Vi bi nam radi dali svobodno trgovino, vi bi hoteli, da bi mi svobodno konkurirali z vsemi nacijami, ko imamo še skoraj povsod cehe, ko niti *med sabo* ne smemo svobodno konkurirati? Gospod Blanqui, profesor,

poslanec in progresivni konservativec iz Pariza, pisec bedne zgodovine ekonomije^[11] in drugih slabih del, steber tako imenovane »École française« ekonomije, je odgovoril gospodu Rittinghausenu. Dobro rejen, zapet mož, z obrazom, na katerem se zoprno mešajo hlinjena strogost, maziljenost in filantropija. Vitez častne legije, cela va sans dire. Gospod Blanqui je govoril s kar se da mnogo volubilnosti in kar se da malo duha, in to je moralo seveda imponirati bruseljskim pristašem svobodne trgovine. Kar je dejal, pa je sicer še desetkrat nepomembnejše od tistega, kar je pred tem napisal. Ne mudimo se pri teh frazah. Zatem je prišel dr. Bowring, radikalni član parlamenta in dedič Benthamove modrosti, katerega okostje ima.^[12] Sam je neke vrste benthamski orjak. Opazili smo, da so volitve mimo: gospodu Bowringu se ni zdelo več potrebno dajati ljudstvu koncesije, temveč je nastopil kot pravi bourgeois. Govoril je tekočo in korektno francoščino, z močnim angleškim naglasom, učinek svojih besedi pa je podpiral z najsilovitejšo in najsmehnejšo gestikulacijo, kar smo jo, kolikor se spominjamo, kdajkoli videli. Gospod Bowring, reprezentant zelo zainteresirane angleške buržoazije, je razložil, da je končno čas, da zavržemo egoizem in utemeljimo lastno srečo na sreči drugih. Seveda stara ekonomska »resnica«, da lahko sklenemo z milijonarjem več poslov, z njim torej tudi več zaslužimo, kot z imetnikom samo tisoč tolarjev. — Naposled je prišla na vrsto še navdušena himna cet envoyé du ciel, tihotapcu.

Za njim je nastopil gospod Duchateu, predsednik valenške »Association pour la protection du travail national«, in v odgovoru na provokacijo gospoda Wolowskega zagovarjal francoski zaščitni sistem. Zelo mirno in jasno je ponovil znana načela protekcionistov in povsem pravilno menil, da zadostujejo, da bi gospodom freetraderjem zagrenila ves kongres. Bil je brezpogojno najboljši govornik dneva.

Odgovoril mu je gospod Ewart, član parlamenta, v skoraj nerazumljivi francoščini z najtrivialnejšimi in najbolj obrabljenimi stavki Lige proti zaščitnim zakonom,^[13] ki jih zna v Angliji že zdavnaj na pamet skoraj vsak pobalin.

Gospoda Campana, poslanca Družbe svobodne trgovine iz Bordeauxa, omenjamo le zaradi reda. Kar je povedal, je bilo tako nepomembno, da o tem ne bi izgubljali več besed.

Gospod polkovnik Thompson, član parlamenta, je zreduciral vprašanje na preprosto zgodbo: V nekem mestu so kočijaži, ki opravijo vožnjo za 1½ fr. Zdaj vpeljejo omnibus, ki opravi isto vožnjo za 1 fr. Kočijaži bodo zato rekli, da je ½ fr. po vožnji odtegnjenega trgovini. Pa je to res? Kje ostane tega pol franka? Ha, potnik bo zanj kupil kaj drugega, denimo pasteto, kolač itd. Torej prispe tega pol franka vendarle v trgovino in konsument ima od njega več užitka. Tako je to s protekcionisti, ki zagovarjajo kočijaža, in s freetraderji, ki bi radi vpeljali omnibus. Dobri polkovnik Thompson pozablja samo to, da konkurenca to konsumentovo ugodnost zelo kmalu spet odpravi in mu na drugi strani prav toliko odvzame, kolikor mu na eni da.

Nazadnje je nastopil gospod Dunoyer, državni svetnik v Parizu, pisec večnih del, med drugim »de la liberté du travail«,^[14] kjer obtožuje delavce, da delajo veliko preveč otrok. Govoril je z državnosvetniško silovitostjo, vendar zelo nepomembne reči. Gospod Dunoyer je dobro rejen ventru s plešasto lobanjo in rdečim, naprej potisnjenim pasjim obrazom in očitno ni navajen, da bi mu kdo nasprotoval, še zdaleč pa ni tako grozovit, kot bi hotel biti. Gospod Blanqui je dejal o njegovih cenjenih invektivah proti proletariatu: »M. Du-

noyer dit aux peuples les mêmes vérités austères qu'au dernier siècle les Voltaire et Rousseau disaient aux princes.»

Splošna diskusija je bila s tem zaključena. O diskusiji o posameznih vprašanjih drugega in tretjega dne bomo poročali v naslednjih številkah.^[15]

Naslov izvirnika:

Der ökonomische Kongress,
MEGA I/6, str. 561—564.

Prevedel Tomaž Mastnak

Friedrich Engels

KONGRES O SVOBODNI TRGOVINI V BRUSLJU

Šestnajstega, sedemnajstega in osemnajstega septembra so se tu v Bruslju zbrali na kongresu politični ekonomisti, tovarnarji, trgovci in drugi, da bi razpravljali o svobodni trgovini. Prisotnih je bilo kakih 150 predstavnikov vseh narodov. Angleško stran so zastopali pristaši svobodne trgovine [:] poslanec dr. Bowring, poslanec polkovnik Thompson, poslanec g. Ewart, poslanec g. Brown, urednik »Economista«^[16] g. Jonas pl. Wilson, in drugi; iz Francije so prišli profesor pravnih ved g. Blanqui, sin slovečega ekonomista g. Horace Say, član Državnega sveta in avtor raznih del o ekonomiji in politiki g. Ch. Dunoyer in drugi. Iz Nemčije ni bilo nobenega od zagovornikov svobodne trgovine, pač pa so zastopnike poslale Nizozemska, Danska, Italija in druge dežele. Iz Madrida je nameraval priti señor Ramon dela Sagra, pa je zamudil. Verjetno ni treba niti omenjati polnoštevilne udeležbe belgijskih zagovornikov svobodne trgovine, saj se ta sama po sebi razume.

In tako so se sloveča imena znanosti srečala, da bi razmotrila pomembno vprašanje — ali bi svobodna trgovina svetu koristila? Zdelo bi se, da morajo biti razprave tako sijajnega ozvezdja prvorazrednih ekonomistov zanimive do skrajnosti. In rekli boste, da so se možje kot dr. Bowring, polkovnik Thompson, Blanqui in Dunoyer morali oglasiti z besedovanji najpresenetljivejše vrste; izdelati najprepričljivejše argumente, predstaviti vsa vprašanja v najnovejši in nenadejano slikoviti luči. Pa, ojoj, dragi moji, kako bi bili razočarani, ko bi bili prisotni. Kot bi mignil, bi skopnela Vaša velika pričakovanja in Vaše nežne iluzije. Na brezštevilnih javnih zborovanjih in razpravah sem že bil. Že v Angliji sem več kot stokrat slišal argumente Lige proti žitnim zakonom.^[13] Ampak še nikoli, to Vam zagotavljam, nisem slišal toliko neumnih, dolgočasnih in pogrošnih zadevic, naklepanih s tako visoko stopnjo samovšečnosti. Tako razočaran nisem bil še nikoli. Temu, kar je bilo nanizano, ne bi mogli reči razprava — bil je čisto navaden kavarniški klepet. Salonski levi veleznanosti se na področje politične ekonomije v strogem pomenu besede sploh niso podali. Vsega ponošenega blaga, ki se je razkazovalo prva dva dneva, Vam ne bom ponavljal. Preberite dve ali tri številke »League«^[17] ali »Manchester Guardian«,^[18] pa boste našli vse, kar je bilo tu povedanega, če izvzamemo nekaj nepričakovanih sodb g. Wolowskega, ki pa jih je le-ta pouzmal pri g. Bastiatu (voditelju francoskih pristašev svobodne trgovine) iz njegovega pamfleta »Sophismes économiques«.^[10] Zagovorniki svobodne trgovine niso pričakovali, da se bodo srečali s kakim nasprotnikom, razen z nemškim protekcionistom in

tudi sicer neslanim tipom g. Rittinghausenom. Toda dvignil se je francoski tovarnar in protekcionist g. Duchateau, človek, ki je govoril svojemu mošnjčku v korist prav tako, kot sta gg. Ewart in Brown zagovarjala lastni mošnji, in se jima tako silno postavil po robu, da so drugega dne številni zagovorniki svobodne trgovine sami priznavali, da jih je z argumenti pobil. Pri glasovanju pa so se seveda maščevali — resolucije so bile, kot je bilo pričakovati, sprejete skoraj enoglasno.

Tretjega dne je bilo v razpravi vprašanje, ki zanima Vaše bralce. Šlo je za naslednje: »Ali bi univerzalna uvedba svobodne trgovine osrečila delavske razrede?« Pritrdilno se je v dolgem angleškem govoru opredelil g. Brown, pristaš svobodne trgovine iz južnega Lanchastra; skupno z g. Wilsonom sta bila edina, ki sta govorila ta jezik, preostali pa so govorili francosko — dr. Bowring zelo dobro, polkovnik Thompson znosno, g. Ewart strahotno. Slednji je v žalobnem tonu, kot kak anglikanski pastor, ponovil del starih argumentov Lige.

Za njim se je dvignil g. Weerth iz renske Prusije. Prepričan sem, da tega gospoda poznate — mlad trgovec je, čigar poezija je dobro znana in zelo priljubljena po vsej Nemčiji, in v času svojega nekajletnega bivanja v Yorkshiru je bil osebno priča položaju delavcev. Tam ima med njimi tudi mnogo prijateljev, ki bodo veseli, ko zvejo, da jih ni pozabil. Ker bo njegov govor Vašim bralcem najzanimivejša zadeva z vsega Kongresa, bom o njem obširneje poročal. Takole je povedal.

»Gospoda! Razpravljate o vplivu svobodne trgovine na položaj delavskih razredov. Izkazujete jim kar največjo možno naklonjenost. To me zelo veseli, toda preseneča me, da med Vami ne vidim nobenega predstavnika delavskih razredov! Francoske premožnejše razrede zastopa per, angleške nekaj poslancev, belgijske bivši minister, pa še nemške neki gospod, ki Vam je dal veren opis stanja te dežele. Kje pa so predstavniki delovnih ljudi, Vas vprašam? Nikjer jih ne vidim; in zato mi dovolite, gospodje, da nastopim v obrambo njihovih interesov. Dovolite mi, da Vam spregovorim v imenu delavcev in še posebej v imenu tistih petih milijonov angleških, ki sem med njimi preživel nekaj najprijetnejših let svojega življenja, ki jih poznam in ki sem jim vdan. (Aplavz.) Res, gospodje, delavcem bi nekaj naklonjenosti prišlo prav. Do sedaj niso bili obravnavani kot ljudje, ampak kot tovarna živina, še več — kot blago, kot stroji; angleški tovarnarji še predobro vedo, da nikoli ne rečejo: zaposlujemo toliko in toliko delavcev, ampak: toliko rok. V skladu s tem načelom premožnejši razredi niso oklevali niti trenutka, da bi se dokopali do profita s pomočjo njihovih uslug, dokler so jih pač potrebovali, oni so jih vrgli na cesto takoj, ko se iz njih ni več dalo izcediti dobička. Zato je položaj teh zavržencev moderne družbe postal tak, da slabši biti ne more. Poglejte, kjerkoli hočete, na bregove Rhône, na umazane in kužne ulice Manchestra, Leedsa in Birminghama, na saške in šlezjske griče, na vestfalske ravnice — povsod boste srečali isto upadlo izstradanost, isti mračni obup v očeh ljudi, ki zaman zahtevajo svoje pravice in svoj položaj v civilizirani družbi.« (Razburjenje v dvorani.) — G. Weerth je nato pojasnil svoje mnenje, da sistem zaščitnih carin dejansko ne ščiti delovnih ljudi, da pa svobodna trgovina — in to je povedal jasno in razločno, čeprav je tudi sam njen zagovornik — njihovega položaja ne bo nikoli spremenila. Nikakor se ni priključil zablodi pristašev svobodne trgovine glede osrečujočih posledic, ki naj bi jih imela izvedba njihovega sistema za delavske razrede. Prav nasprotno bi svobodna trgovina kot popolno

ostvarjene svobodne konkurence prisilila delovne ljudi v toliko bolj izostreno medsebojno konkurenco, kolikor bolj bi silila k še sebičnejši konkurenci med kapitalisti. Popolna svobodna konkurenca bi neizogibno neznansko spodbudila iznajdbe nove mašinerije in tako vrgla na cesto vsak dan še več delavcev kot sedaj. To bi pospešilo produkcijo v vsakem pogledu, a prav zato in v isti meri bi pospešilo tudi prekomerno produkcijo, prenasičenost tržišča in prevratno stanje v trgovini. Pristaši svobodne trgovine so trdili, da bo tem strašnim negotovostim konec, če pride do sistema svobodnega trgovanja; dejansko pa se bodo, prav nasprotno, povečale in pomnožile bolj kot kdajkoli. Možno, celo gotovo je, da bi večja cenenost prehrambenih proizvodov delavcem sprva koristila, da bi nižji produkcijski stroški povečali potrošnjo in povpraševanje po delu; toda ta prednost bi se kaj hitro sprevrgla v bedo, medsebojna konkurenca bi delavce kmalu vrnila v prejšnje stanje bed in gladovanja. Po teh in drugih argumentih (ki so bili novost za zborovanje, saj so jih poslušali z največjo pozornostjo, čeprav se »Timesov«^[19] poročevalec blagovoli ponorčevati iz njih z nesramnim, toda značilnim posmehom — ‚čartistične fraze‘), je g. Weerth takole zaključil: »Ne mislite pa, gospodje, da je to le moje osebno mnenje; to je prav tako mnenje angleških delavcev, razreda, ki ga imam rad in ki ga spoštujem, ker gre dejansko za inteligentne in energične ljudi (v ljud-nostno‘ odobravanje), kar bom dokazal z novimi dejstvi. Dolgih šest let so gospodje iz Lige, ki jih vidimo tukaj, skušali dobiti podporo delavcev, a zaman. Delavci niso nikoli pozabili, da so kapitalisti njihovi naravni sovražniki; iz leta 1842 še pomnijo spopade v Ligi,^[20] ko so gospodarji nasprotovali zakonu o deseturnem delavniku. Šele proti koncu leta 1845 so čartisti, elita delavskih razredov, začasno potegnili z Ligo, da bi zrušili skupnega sovražnika — zemljiško aristokracijo. Toda to je bilo le za trenutek, in nikoli niso nasedli varljivim obljubam Cobdena, Brighta in ostale kompanije, kot tudi niso verjeli, da bodo dobili poceni kruh, visoke mezde in obilo dela. Ne, niti za trenutek se niso zanašali na kaj drugega kot na lastne napore, da oblikujejo ločeno stranko, ki bi jo vodili njihovi lastni voditelji — neumorni Duncombe in Feargus o Connor, ki bodo vsem obrekovanjem navkljub (tu je g. Weerth pogledal g. Bowringa, ki je napravil bežno in krčevito krettnjo) v nekaj trenutkih sedeli v istih klopek z Vami v Spodnjem domu. Zato Vas pozivam, da v imenu tistih milijonov, ki ne verjamejo, da jim bo svobodna trgovina postregla s čudeži, iščete druge načine za dejansko izboljšanje njihovega položaja. Ni se Vam treba več bati ruskega carja, ni Vam treba trepetati pred kozaško invazijo, toda če ne boste pazili, se boste morali bati upora lastnih delavcev, in ti bodo za Vas večja grozota kot vsi kozaki na svetu. Gospodje, delavci ne marajo Vaših besed, ampak zahtevajo dejanja. In ni razloga, da bi Vas to presenečalo. Dobro še pomnijo, kako ste se jim dobrikali, se z njimi rokovali in jih silno hvalili v letih 1830 in 1831, ko so za Vas osvajali zakon o volilni reformi v Londonu, ko so se za Vas borili po ulicah Pariza in Bruslja;^[21] ko pa so nekaj let zatem zahtevali kruh, so bili sprejeti s kartečami in bajonetami. (O, ne ne! da, da! Buzançais, Lyon.)^[22] Ponavljam, izpeljite svojo svobodno trgovino, to bo v redu; toda obenem mislite še na druge ukrepe za delavske razrede, ali pa se boste kesali.« (Glasno odobravanje.)

Takoj za g. Weerthom se je dvignil dr. Bowring, da bi odgovoril: »Gospodje,« je dejal, »lahko Vam pomen, da spoštovanega člana, ki je pravkar sedel, niso izbrali angleški delovni razredi, da bi jih zastopal na tem kongresu.

Nasprotno, angleško ljudstvo je svoje glasove za to priložnost povsem zaupalo nam, in zato se s polno pravico potegujem za svoje mesto kot njihov pravi predstavnik.« Nadaljeval je s prikazom koristnih učinkov svobodne trgovine, kot jih dokazuje povečan uvoz prehrabmenih artiklov v Anglijo po lanskoletni carinski odredbi. Toliko jajc, toliko centov masla, sira, šunke, slanine, toliko glav živine, itd., itd.; kdo bi le bil sposoben vse to pojesti, če ne prav angleški delavci? Seveda pa nam je povsem pozabil povedati, koliko manjša količina teh proizvodov je bila izdelana v Angliji v obdobju po pripustitvi tuje konkurence. Na slepo je sprejel, da povečan uvoz dokončno dokazuje povečano potrošnjo. Ni pa niti omenil, od kot tem ljudem iz Manchestera, Bradforda in Leedsa, ki zdaj postopajo po ulicah in ne najdejo dela, denar za nakup domnevo povečane potrošnje in vseh dobrin svobodne trgovine, saj še nikdar nismo slišali, na bi jim gospodarji jajca, maslo, sir, šunko in meso poklanjali, ne da bi sploh delali zanje. Nič ni povedal o sedanji nizki stopnji trgovanj, ki jo kot resnično izjemno predstavlja vsak časopis. Zdi se, da ni vedel, kako skregane z realnostjo so se pokazale po uvajanju ukrepov vse napovedi pristašev svobodne trgovine. Niti besede simpatije ni imel za tegobe delovnih razredov, ampak je, prav nasprotno, njihovo sedanje bedno stanje predstavil kot najsijajnejša, naj-srečnejša in najudobnejša od vseh stanj, ki bi si jih le lahko želeli.

Angleški delavci lahko sedaj izberejo med svojima dvema predstavnikoma. Sledila je še vrsta drugih, ki so govorili o vseh zadevah, kar si jih je na svetu moč zamisliti, razen o tisti, ki je bila na dnevnem redu. G. M'Adam, poslanec iz Belfasta (?), je napletel dolgovezno štreno o predilnicah lana na Irskem in s statistiko skorajda zamoril zborovanje. Holandski profesor g. Ackersdijk je govoril o Stari Holandiji in o Mladi Holandiji, o univerzi v Liègeu, o Walpolu in Dewitu. G. Van de Castele je govoril o Franciji, Belgiji in vladi. Berlinski gospod Asher o nemškem patriotizmu in o neki novi pogruntavščini, ki jo je imenoval spiritualno rokodelstvo. G. Den Tex, Holanec, sam Bog vedi o čem. In ko je končno vse zborovalce že napol zajel spanec, jih je prebudil g. Wolovski, ki se je vrnil k temi in odgovoril g. Weerthu. Kot vsi govori, ki so jih imeli Francozi, je tudi njegov dokazal, kako zelo se francoski kapitalisti bojijo, da se ne bi prerokbe g. Weertha izpolnile; o trpljenju delavskih razredov govore s tako dobro igrano simpatijo, tako pojoče in s tako cvilbo, da bi jih bilo skoraj mogoče vzeti zares, če bi vse to ne bilo v tako kričočem nasprotju z zaobljenostjo njihovih trebuhov, s pečatom hlinjenja, ki je globoko zarezan v njihova lica, z žalostnimi recepti, ki jih ponujajo, in s kontrastom med njihovimi besedami in njihovimi dejanji, ki bije do neba. Sicer pa jim ni nikoli uspelo zavesti niti enega delavca. Potem je pristopil vojvoda d'Harcourt, francoski per, in dokazoval pravico, s katero tudi francoski kapitalisti zastopajo francoske delavce. To počno na prav tak način, na kakršen dr. Bowring predstavlja angleške čartiste. Zatem je govoril g. Jonas Wilson in v uspavajočem tonu filadelfijskega kvekerja najbrezsrarnjeje ponovil najbolj ponošene argumente Lige.

Zdaj vidite, kakšna prijetna razprava je to bila. Dr. Marx iz Bruslja, ki ga poznate kot daleč najbolj nadarjenega predstavnika nemške demokracije, se je prav tako prijavil k besedi. Ko bi bil govor, ki ga je pripravil, tudi povedal, bi kongresni gospodi onemogočil, da o tem vprašanju glasuje. Toda nasprotovanje g. Weertha jih je preplašilo. Odločili so se, da ne puste govoriti nikogar od tistih, ki zanje ni mogoče jamčiti pravovernosti. Tako so gg. Wolowski,

predsedujoči je razpravo nenadoma prekinil, in vsa srenja bedakov, ignorantov in pridaničev, ki se je poimenovala kongres političnih ekonomistov, je glasovala soglasno (razen zgoraj omenjenega ubogega nemškega butlja)^[23] — demokrati sploh niso glasovali — da je svobodna trgovina skrajno ugodna za delovne ljudi in da jih bo rešila vseh križev in težav.

Glede na to, da Marxov govor kljub temu, da ga ni imel, vsebuje najbolj prepričljive zavrnitve te laži, tako očitne, kot si je sploh mogoče misliti, in ker bo njegova vsebina, kljub tolikim stotinam strani, ki so že bile napisane tako v prid kot zoper to zadevo, predstavljala popolno novost, Vam iz njega pri-
lagam nekaj izvlečkov.^[24]

Naslov izvirnika:

The Free Trade Congress at Brussels,
MEGA I/6, str. 565—570.

Prevedel Lev Kreft

Karl Marx

GOVOR O VPRAŠANJU SVOBODNE TRGOVINE

Imel ga je *Karl Marx* na Demokratski zvezi v Bruslju na javni seji 9. januarja 1848. Tiskan je na stroške Demokratske zveze.

Gospodje,

odprava žitnih zakonov v Angliji^[7] je največja zmaga, kar jih je svobodna trgovina dosegla v 19. stoletju. V vseh deželah, kjer tovarnarji govore o svobodni trgovini, mislijo predvsem na svobodno trgovino z žitom in surovinami nasploh. Podlo je, če z zaščitnimi carinami obremenimo tuja žita, to pomeni, da špekuliramo z lakoto ljudstva.

V Angliji so freetraderji zgolj za poceni kruh, visoke mezde, *cheap food*, *high wages*, potratili milijone, pa se je njihovo navdušenje že razširilo na njihove brate s kontinenta. V splošnem hočejo svobodno trgovino zato, da bi olajšali položaj delovnega razreda.

Zgodilo pa se je nekaj čudnega! Ljudstvo, ki mu hočejo na vso silo pri-
skrbeti poceni kruh, je zelo nevhvaležno. V Angliji je poceni kruh prav tako na slabem glasu, kot je v Franciji poceni vlada. Ljudstvo vidi v požrtvovalnih ljudeh, kakršni so Bowring, Wright in podobni, najhujše sovražnike in naj-
nesramnejše hinavce.

Vsi vemo, da pravijo v Angliji boju med liberalci in demokrati boj med freetraderji in chartisti.

Poglejmo zdaj, kako so angleški freetraderji dokazali ljudstvu, kakšna lepa čustva so jih vodila.

Tovarniškim delavcem so dejali:

Carina [le droit préleve] za žito je davek na mezdo; ta davek plačujete zemljiškim gospodom, tem aristokratom iz srednjega veka; vaš položaj pa je beden prav zato, ker so najnujnejša živila draga.

Delavci pa so vprašali tovarnarje: Kako je mogoče, da se je naša mezda v zadnjih tridesetih letih, ko se je naša industrija na vso moč razvila, manjšala veliko hitreje, kot se je višala cena žita?

Kot pravite, znaša na delavca davek, ki ga plačujemo zemljiškim lastnikom, približno tri penije na teden. Pa vendar se je mezda ročnega tkalca od 1815. do 1843. znižala od 28 sh. na teden na pet sh.; mezda tkalca v avtomatični delavnici pa se je od 1823. do 1843. skrčila od 20 sh. na teden na 8 sh.

V vsem tem času pa ni davek, ki smo ga plačevali zemljiškemu lastniku, nikoli presešel 3 penijev. Pa še nekaj! Kaj ste nam dejali 1834., ko je bil kruh zelo poceni, trgovina pa je šla zelo dobro? Če ste nesrečni, ste nesrečni zato, ker pridelate preveč otrok in ker je vaš zakon bolj ploden kot vaša marljivost!

To so vaše lastne besede, ki ste jih izrekli tedaj, potem pa ste šli delat zakone za reveže in postavljat workhouses, te bastilje proletarcev.

Na to so tovarnarji odgovorili:

Prav imate, gospodje delavci; mezde ne določa zgolj cena žita, temveč tudi konkurenca med rokami, ki so na voljo.

Pomislite vendar na to, da je naša zemlja zgolj iz skal in sipin. Nemara mislite, da lahko posejemo žito v cvetlične lončke! Če pa bi, namesto da tratimo kapital in delo na docela jalovi zemlji, opustili poljedelstvo in se posvetili zgolj industriji, bi vsa Evropa opustila manufakture, Anglija pa bi bila eno samo manufakturno velemesto, njegovo podeželje pa bi bila vsa ostala Evropa.

Ko tovarnar tako govori svojim delavcem, ga prekine mali trgovec in mu pravi:

Če bomo opustili žitne zakone, bomo sicer res uničili poljedelstvo, zato pa še ne bomo prisilili drugih dežel, da se bodo oskrbovale v naših tovarnah, svoje pa opustile.

Kaj bo nastalo iz tega? Zgubil bom posle, ki jih imam zdaj na podeželju, notranja trgovina pa bo zgubila trge.

Tovarnar obrne delavcem hrbet in odvrne špeceristu: To, kar pravite nam. Ko bomo opustili davke na žito, bomo iz tujine dobili cenejše žito. Nato bomo znižali mezdo, ki pa se bo v drugih deželah, od koder bomo žito pridobivali, hkrati dvignila.

Tako bomo poleg prednosti, ki jih že imamo, imeli še nižjo mezdo, s pomočjo vseh teh prednosti pa bomo kontinent že prisilili, da se bo oskrboval pri nas.

Tedaj pa se v razpravo vmešata kmet in kmečki delavec.

Kaj pa mi, kaj bo pa z nami, pravita!

Mar naj na smrt obsodimo poljedelstvo, ki nas preživlja? Mar naj prenašamo, da nam jemljejo zemljo izpod nog?

Anti-corn-law-league^[19] je odgovorila zgolj s tem, da je podelila nagrade trem najboljšim spisom, ki so prikazali, kako rešilno bo za angleško poljedelstvo vplivala odprava žitnih zakonov.

Te nagrade so dobili gospodje Hope, Morse in Greg, katerih knjige so razpečali po podeželju v tisočeri izvodih.

Eden izmed lavreatov se je lotil dokazovanja, da s prostim uvozom tujega žita ne bosta zgubila ne kmet ne mezdni delavec, temveč zgolj zemljiški lastnik. Angleški kmet, je vzkliknil, se nima česa bati, če opuste žitne zakone, saj nobena dežela ne bi mogla producirati tako dobrega in tako poceni žita kot Anglija.

Celo tedaj, če bi cena žita padla, vam to ne bi moglo škodovati, saj bi to znižanje zadevalo zgolj rento, ki bi se zmanjšala, nikakor pa ne industrijskega profita in mezde, ki bi ostala enaka.

Drugi lavreat, g. Morse, pa, narobe, trdi, da se bo cena žita zvečala, potem ko bomo opustili žitne zakone. Neznansko se trudi, da bi dokazal, kako zaščitne carine žitu nikoli niso mogle zagotoviti donosne cene.

Svojo trditev opira na to, da je cena žita v Angliji vselej, ko so uvozili tuje žito, precej zrasla, ko pa so ga uvozili le malo, je cena skrajno padla. Lavreat pozablja, da ni uvoz povzročil visoke cene, pač pa je visoka cena povzročila uvoz.

Docela v nasprotju s kolavreatom pa trdi, da sleherni zvišanje cene žita koristi kmetu in delavcu, ne pa lastniku.

Tretji lavreat, g. Greg, ki je velik tovarnar, njegova knjiga pa je namenjena razredu velikih kmetov, ni mogel klatiti takih bedarij. Njegova govorica je bolj znanstvena.

Priznava, da žitni zakoni zvišujejo rento le tako, da zvišujejo ceno žita, in da zvišujejo ceno žita le tako, da prisiljujejo kapital, da se loti slabših zemljišč, to pa se da docela naravno razložiti.

Ker se prebivalstvo povečuje, tuje žito pa ne more v deželo, so prav prisiljeni izkoriščati manj plodna zemljišča, ki jih lahko obdelujejo le z večjimi stroški, pridelok na njih pa je zato dražji.

Ker pa so žito prisiljeni prodajati, se bo njegova cena nujno ravnala po cenah pridelkov z najdražjih zemljišč. Razlika med to ceno in produkcijskimi stroški na najboljših zemljiščih je renta.

Če bo potemtakem po odpravi žitnih zakonov cena žita padla, z njo pa tudi renta, se bo to zgodilo zato, ker bodo prenehali obdelovati nerodovitna zemljišča. Zmanjšanje rente bo torej neogibno povzročilo, da bo del kmetov propadel.

Te pripombe so bile potrebne, da bi razumeli govorico g. Grega.

Mali kmetje, pravi, ki se ne bodo mogli obdržati v poljedelstvu, bodo naši zaslužek v industriji. Veliki kmetje pa bodo s tem gotovo pridobili. Ali jim bodo lastniki prisiljeni zelo poceni prodati zemljo ali pa bodo zakupniške pogodbe, ki jih bodo z njimi sklepali, zelo dolgoročne. Zato bodo lahko na zemlji uporabili velike kapitale, na njej bodo v večjem obsegu uporabljali stroje in tako prihranili pri ročnem delu, to pa bo povrh cenejše zaradi splošnega znižanja mezd, ki bo neposredno posledica odprave žitnih zakonov.

Doktor Bowring je vse te argumente religiozno posvetil, ko je na nekem javnem mitingu vzkliknil: Jezus Kristus je freetrade, freetrade je Jezus Kristus!

Razumemo, da vsa ta hinavščina ni bila zato, da bi omogočila delavcem okusiti poceni kruh.

Sicer pa, kako naj bi delavci razumeli nenadno človekoljubje tovarnarjev, teh ljudi, ki so se še bojevali zoper zakon o deseturnem delavniku,^[25] s katerim naj bi tovarniškimi delavcem skrajšali delavnik z dvanajstih ur na deset ur.

Da vam predočim, gospodje, človekoljubje teh tovarnarjev, vas bom spomnil na pravilnike, ki veljajo v vseh tovarnah.

Sleherni tovarnar ima za svojo rabo pravi zakonik, v katerem so določene globe za vse namerne in nenamerne napake. Delavec bo, denimo, plačal toliko in toliko, če po nesreči sede na kakšen stol, če šepeta, se pogovarja, se smeje, če pride nekaj minut prepozno, če se pokvari del stroja, če ne izdeluje predmetov z zahtevano kakovostjo itn., itn. Globe so vselej krepkejše kot škoda, ki jo je delavec zares povzročil. Da pa bi si delavec kar najlažje nakopal kazni, prestavijo tovarniško uro naprej, dajejo slabe surovine, iz katerih naj bi de-

lavec izdeloval dobre izdelke. Delovodjo, ki ne bi bil dovolj spreten in ne bi našel dovolj prestopkov, bi odslovili.

Kot vidite, gospodje, je ta hišna zakonodaja narejena zato, da rojeva prestopke, prestopke pa dajejo delati zato, da bi zaslužili. Tovarnar tako uporablja vsa sredstva, da bi znižal nominalno mezdo in da bi izkoristil tudi nesreče, za katere delavec ni kriv.

Ti tovarnarji so isti človekoljubi, ki so hoteli prepričati delavce, da bi si bili pripravljene naprtiti velikanske stroške zgolj zato, da izboljšajo njihovo usodo.

Tako na eni strani s tovarniškimi pravilniki kar najbolj drobnjakarsko glodajo delavčevo mezdo, na drugi strani pa si nalagajo neznanske žrtve, da bi jo s pomočjo Anti-corn-law-league zvišali.

Za velike denarje postavljajo palače, v katerih se League nekako uradno nastanjuje, pošiljajo armado misionarjev na vse konce Anglije, da bi tam pridigali vero svobodne trgovine, tiskati in zastonj razpečevati dajejo tisoče brošur, ki naj bi delavcu pojasnile njegove lastne koristi, velikanske vsote porabljajo za to, da bi za svojo stvar pridobili naklonjenost tiska, organizirajo obsežno administracijo, da vodi gibanje za svobodno trgovino, vse bogastvo zgovornosti pa razvijajo na javnih mitingih. Na enem izmed teh mitingov je neki delavec zaklical:

Če bi zemljiški lastniki prodajali naše koristi, bi jih vi, tovarnarji, prvi kupili, da bi jih vrgli v kakšen parni mlin in naredili iz njih moko.

Angleški delavci so zelo dobro razumeli, kaj pomeni boj med zemljiškimi lastniki in industrijskimi kapitalisti. Zelo dobro vedo, da hočejo znižati ceno kruha, da bi znižali mezdo, in da bi se industrijski profit povečal, če bi se renta zmanjšala.

Ricardo, apostol angleških freetraderjev, najodličnejši ekonomist našega stoletja, se glede tega povsem strinja z delavci.

V slavnem delu o politični ekonomiji pravi:

»Če bi, namesto da pridelujemo žito doma, odkrili nov trg, kjer bi se te reči priskrbeli ceneje, tedaj bi se mezde morale zmanjšati, profiti pa povečati. Znižanje cene poljedelskih produktov ne zmanjšuje zgolj mezd delavcev, ki so zaposleni pri obdelovanju zemlje, temveč tudi vseh tistih, ki delajo v manufakturah ali pa so zaposleni v trgovini.«^[20]

Pa nikar ne mislite, gospodje, da je za delavca čisto vseeno, če prejema le 4 franke, čeprav je žito cenejše, medtem ko je prej prejel 5 frankov.

Mar se ni njegova mezda vselej nižala v razmerju s profitom? In mar ni jasno, da se je njegov socialni položaj v primeri s kapitalistom slabšal? Poleg tega pa še dejansko zgublja.

Ko je bila cena žita še višja, mezda pa prav tako, mu je bil že majhen prihranek pri porabi kruha dovolj, da si je lahko omislil druge užitke. Brž ko pa sta kruh in zaradi njega mezda zelo poceni, ne more pri kruhu skoraj nič prihraniti za kupovanje drugih predmetov.

Angleški delavci so freetraderjem pokazali, da niso nasedli njihovim utvaram in lažem, z njimi pa so se kljub temu združili zoper zemljiške lastnine, da bi uničili zadnje ostanke fevdalizma in da bi imeli poslej opraviti zgolj z enim sovražnikom. Delavci se niso ušteli: saj so zemljiški lastniki, da bi se maščevali tovarnarjem, podprli delavce pri uveljavljanju zakona o deseturnem delavniku, ki so ga ti že 36 let zamahtevali, uveljavili pa so ga takoj po odpravi carin za žito.

Ko je doktor Bowring na kongresu ekonomistov^[27] potegnil iz žepa dolg seznam, da bi pokazal, koliko govedi, gnjati, slanine, piščancev itn., itn. so uvozili v Anglijo in jih tam použili, kot pravi, delavci, vam je na žalost pozabil povedati, da so prav tisti trenutek v Manchestru in drugih manufakturnih mestih zaradi krize, ki se je začela, metati delavce na cesto.

V politični ekonomiji načelno ne smemo nikoli razvrščati številke iz enega samega leta, da bi iz njih dobili splošne zakone. Vselej je treba vzeti povprečen čas šestih ali sedmih let — to je obdobje, v katerem moderna industrija preživi različne faze prosperitete, hiperprodukcije, stagnacije, krize in sklene svoj usodni krog.

Če vsemu blagu pade cena, to pa je nujna posledica svobodne trgovine, si lahko za en frank seveda privoščimo precej več stvari kot prej. Delavčev frank pa je prav toliko vreden kot vsak drugi. Svobodna trgovina bo za delavca potemtakem zelo koristna. V zvezi s tem je le ena majhna nevšečnost, in sicer ta, da delavec, še preden zamenja svoj frank za drugo blago, zamenjuje svoje delo za kapital. Če bi v tej menjavi za isto delo vselej prejemal ta frank in če bi se vsa druga blaga cenila, bi v tej kupčiji vselej dobival. Težava ni v tem, kako naj dokažemo, da bom za isti denar imel več blaga, če se bo vse blago cenilo.

Ekonomisti vselej vzamejo ceno dela v trenutku, ko se zamenjuje za druga blaga. Povsem ob strani pa puščajo trenutek, ko se delo zamenjuje za kapital.

Ko bo za delovanje stroja, ki producira blago, potrebnih manj stroškov, bodo stvari, ki so potrebne za vzdrževanje tega stroja in ki jim pravimo delavec, prav tako manj stale. Če bodo vsa blaga cenejša, se bo znižala cena tudi delu, ki je prav tako blago, blago delo se bo, kot bomo videli pozneje, pocenilo razmeroma veliko bolj kot druga blaga. Delavec bo ugotovil — če še naprej upoštevamo argumentacijo ekonomistov — da se mu je frank v žepu stajal in da mu je ostalo le še pet sujev.

Na to vam bodo ekonomisti dejali: Prav, strinjam se, da bo konkurenca med delavci, ki se v režimu svobodne trgovine zagotovo ne bo zmanjšala, kmalu uskladila mezde z nizkimi cenami blag. Zato pa se bo zaradi cenenosti blag povečala poraba; večja poraba bo zahtevala večjo produkcijo, tej pa bo sledilo močnejše povpraševanje po rokah, temu močnejšemu povpraševanju po rokah pa bo sledilo povišanje mezd.

Vso to argumentacijo lahko strnemo takole: svobodna trgovina povečuje produktivne sile. Če industrija narašča, če se bogastvo, če se produktivna moč, če se, z eno besedo, produktivni kapital povečuje, se prav tako povečujejo povpraševanje po delu, cena dela in zato tudi mezda. Za delavca je najboljši položaj tisti, v katerem narašča kapital. In s tem se moramo strinjati. Če bo kapital obtičal, industrija ne bo zgolj obtičala, marveč bo nazadovala, prva žrtev bo delavec. Propadel bo pred kapitalistom. Kakšna pa bo delavčeva usoda tedaj, ko bo kapital naraščal, v tistih okoliščinah, ki smo o njih dejali, da so za delavca najboljše? Prav tako bo propadel. Naraščanje produktivnega kapitala implicira akumulacijo in koncentracijo kapitalov. Centralizacija kapitalov vodi k večji delitvi dela in k večji uporabi strojev. Večja delitev dela uničuje delavčevo stroko, s tem da to stroko nadomešča z delom, ki ga lahko opravlja kdorkoli, pa povečuje konkurenco med delavci.

Ta konkurenca je še toliko močnejša, ker delitev dela omogoča delavcu, da sam opravlja delo treh. Stroji producirajo isti rezultat v veliko večjem obsegu. Naraščanje produktivnega kapitala uničuje male industrije in jih po-

tiska v proletarijat, s tem da sili industrijske kapitaliste, da delajo s sredstvi, ki se kar naprej večajo. Potlej, ker se bo obrestna stopnja zmanjševala hkrati z akumulacijo kapitalov, se bodo mali rentniki, ki ne bodo več mogli živeti od rent, morali podati v industrijo in nato povečati število proletarcev.

Nazadnje pa še, bolj kot produktivni kapital narašča, bolj je prisiljen producirati za trg, katerega potreb ne pozna, bolj je produkcija pred porabo, bolj si ponudba prizadeva izsiliti povpraševanje, intenzivnost in hitrost kriz pa se zato povečuje. Sleherna kriza pa pospešuje centralizacijo kapitalov in povečuje proletarijat.

Kot narašča produktivni kapital, tako narašča tudi konkurenca med delavci, le v veliko močnejšem obsegu. Plačilo za delo se zmanjša za vse, delovno breme pa se za nekatere poveča.

Leta 1829 je bilo v Manchestru 1088 tkalcev, ki so delali v 36 tovarnah. 1841. jih je bilo le še 448, ti delavci pa so delali pri 53 353 vretenih več kot 1088 delavcev 1829. Če bi se razmerje ročnega dela povečalo v sorazmerju s produktivno močjo, bi moralo število delavcev doseči številko 1848, tako da so mehanične izboljšave vzele delo 1100 delavcem.^[28]

Že naprej vemo za odgovor ekonomistov. Ti ljudje, ki so ostali brez dela, pravijo, bodo našli za svoje roke drugo zaposlitev. G. doktor Bowring ni pozabil ponoviti tega argumenta na kongresu ekonomistov, prav tako pa se ni pozabil sam ovreči.

Leta 1835 je g. doktor Bowring govoril v spodnjem domu o 50 000 london-skih tkalcih, ki že dolgo časa umirajo zaradi oslabeledosti, ne da bi mogli najti novo zaposlitev, ki jim jo freetraderji nakazujejo v daljavi.

Podali bomo najbolj značilne odlomke iz tega govora g. doktorja Bowringa.

»Beda ročnih tkalcev,« pravi, »je neogibna usoda sleherne vrste dela, ki se ga zlahka naučimo, ki pa ga lahko sleherni trenutek nadomeste cenejša sredstva. Ker pa je v tem primeru konkurenca med delavci skrajno huda, sproži krizo že najmanjše zmanjšanje povpraševanja. Ročni tkalci so se znašli nekako na mejah človeške eksistence. Se korak, pa ne bodo več mogli obstajati. Že najmanjši pretres je dovolj, da jih požene na pot propada. Napredek mehanike, ki čedalje bolj odpravlja ročno delo, v prehodnem obdobju neogibno povzroča začasno trpljenje. Narodno blaginjo se da kupiti le za ceno nekaj individualnega gorja. V industriji napredujemo le na stroške počasnežev, med vsemi odkritji pa parne statve najbolj pritiskajo na ročne tkalce. Že pri veliko izdelkih, ki so jih izdelovali ročno, so tkalca pregnali v bojišča, poražen pa bo še pri veliko stvareh, ki jih še izdelujejo ročno.«

»V rokah imam,« pravi pozneje, »korespondenco generalnega guvernerja za Vzhodnoindijsko družbo. Ta korespondenca obravnava tkalce iz daškega okrožja. Guverner pravi v pismih: Pred nekaj leti je Vzhodnoindijska družba prejemale od šest do osem milijonov bombažnih izdelkov, ki so jih izdelali na domačih statvah. Povpraševanje se je postopoma zmanjšalo in se omejilo na približno milijon izdelkov.

Zdaj pa je skoraj docela ponehalo. Povrh tega je Severna Amerika l. 1800 uvozila iz Indije skoraj 800 000 bombažnih izdelkov. Leta 1820 pa jih ni uvozila niti 4000. In nazadnje, 1800 so za prevoz na Portugalsko naložili na ladje milijon bombažnih izdelkov. 1830 pa jih je Portugalska sprejela le še 20 000.

Poročila o stiski indijskih tkalcev so strašna. Kaj pa je povzročilo to stisko?

Navzočnost angleških produktov na trgu, produkcija izdelka s parnimi statvami. Zelo veliko tkalcev je umrlo zaradi oslabeledosti; drugi so se preusme-

rili v druge poklice, zlasti pa v kmečka dela. Kdor ne zna zamenjati poklica, je obsojen na smrt. Zdaj je daško okrožje prepolno angleških niti in tkanin. Daški muslin, ki zaradi lepote in čvrstosti tkanja slovi po vsem svetu, je prav tako izginil zaradi konkurence angleških strojev. V vsej zgodovini trgovine bi težko našli trpljenje, ki bi bilo podobno trpljenju, ki so ga morali tako preživljati celo razredi v Vzhodni Indiji.«^[29]

Govor g. doktorja Bowringa je še toliko pomembnejši, ker so podatki, ki jih navaja, točni in ker imajo fraze, s katerimi jih skuša omiliti, vse značilnosti hipokrizije, ki je skupna vsem svobodnotrgovinskim pridigam. Delavce predstavlja kot produkcijska sredstva, ki jih je treba nadomestiti s cenejšimi produkcijskimi sredstvi. Pretvarja se, da vidi v delu, o katerem govori, docela izjemno delo, v stroju, ki je uničil tkalce, pa prav tako izjemen stroj. Pozablja, da ni ročnega dela, ki ne bi moglo nekega dne doživeti usode tkalstva.

»Stalen cilj in tendenca slehernega izpolnjenega mehanizma je pravzaprav, da se povsem znebimo človeškega dela ali da mu zmanjšamo ceno, tako da z marljivostjo žensk in otrok nadomestimo marljivost odraslega delavca ali z delom neizučnega delavca delo veččega obrtnika. V večini tkalnic z navijalnimi statvami, po angleško *throstle-mills*, predejo zgolj šestnajstletna in še mlajša dekleta. Ko so navadno mull-jenny nadomestili z avtomatično mull-jenny, so zaradi tega odpustili večino predilcev, obdržali pa so otroke in mladoletnike.«^[30]

Te besede najbolj zagnanega zagovornika svobodne trgovine, g. doktorja Ureja, dopolnjujejo izpovedi g. Bowringa. G. Bowring govori o nekaj individualnem gorju in hkrati pravi, da to gorje ugonablja cele razrede; govori o prehodnem trpljenju in prehodnem obdobju, a ko govori o tem, hkrati ne prikriva, da je bilo to prehodno trpljenje za večino prehod iz življenja v smrt, za ostale pa prehod v družbeni položaj, ki je bil nižji kot položaj, ki so ga imeli poprej. Ko pa pozneje pravi, da je nesreča teh delavcev neločljivo zvezana z napredkom industrije in potrebna za narodno blaginjo, s tem preprosto pravi, da je nesreča delovnega razreda pogoj za blaginjo buržoaznega razreda.

Vsa tolažba, ki jo g. Bowring trosi delavcem, ki propadajo, na splošno pa vsa kompenzacijska doktrina, ki jo uveljavljajo freetraderji, pomeni pravzaprav tole:

Vi, tisoči delavcev, ki propadate, ne ženite si k srcu. Čisto mirno lahko umrete. Vaš razred ne bo propadel. Vselej bo dovolj številen, da ga bo kapital lahko desetkal, ne da bi se bal, da ga bo uničil. Kako pa naj bi se kapital po vašem sicer s pridom zaposlil, če ne bi vselej poskrbel za to, da ima na voljo snov, ki jo lahko izkorišča, delavce, ki jih lahko znova izkorišča?

Pa tudi, zakaj naj bi imeli vpliv, ki ga bo imelo izvajanje svobodne trgovine na položaj delavskega razreda, za problem, ki ga je treba rešiti? Vsi zakoni, ki so jih izpostavili ekonomisti od Quesnaya do Ricarda, temeljijo na predpostavki, da okovov, ki še uklepajo trgovsko svobodo, ni več. Ti zakoni se potrjujejo hkrati z udejanjanjem svobodne trgovine. Prvi izmed zakonov je, da konkurenca skrči ceno slehernega blaga na minimum produkcijskih stroškov. Tako je minimum mezde naravna cena dela. Kaj pa je minimum mezde? To je natančno tisto, kar je potrebno za produciranje predmetov, ki so potrebni za vzdrževanje delavca, za to, da se bo lahko nekako hranil in da bo vsaj nekoliko razplodil svoj rod.

Nikar ne mislimo, da bo delavec zato imel vselej zgolj ta minimum mezde; ne mislimo pa tudi, da bo vselej imel ta minimum mezde.

Ne, po tem zakonu bo delavski razred kdaj pa kdaj srečnejši. Včasih bo imel več kot minimum; a ta presežek bo zgolj nadomestilo za tisto, kar bo imel manj kot minimum v času industrijske stagnacije. To pomeni, da bomo v nekem določenem časovnem obdobju, ki je zmeraj periodično, v katerem industrija opisuje krog sprememb od prosperitete, hiperprodukcije do stagnacije in krize — da bomo, če bomo všteli vse, kar je delavski razred dobil več in manj od nujnega, videli, da vsega skupaj ni dobil ne več in ne manj kakor minimum: to se pravi, da se bo delavski razred kot razred ohranil še po številnih nesrečah, trpljenju in potem, ko bodo na industrijskem bojišču obležala številna trupla. Pa kaj potem? Razred še zmeraj obstaja, pa še več, še pomnožil se bo.

To še ni vse. Napredek industrije producira cenejša življenjska sredstva. Tako je žganje nadomestilo pivo, bombaž je nadomestil volno in lan, krompir pa kruh.

Ker pa se vselej domislamo, kako naj delo hranimo s cenejšimi in bednejšimi reči, se bo minimum mezde čedalje bolj zmanjševal. Ta mezda je sprva pripravila človeka k delu zato, da se je preživljal, zdaj pa je nazadnje pripravila človeka do tega, da živi življenje stroja. Njegovo življenje ni vredno nič več kot gola produktivna sila, kapitalist pa z njim tako tudi ravna.

Ta zakon dela blaga, minimum mezde, se bo uresničil v tisti meri, v kateri bo predpostavka ekonomistov, svobodna trgovina, postala resničnost, dejanskost. Tako velja eno ali drugo: ali moramo zanikati sleherno politično ekonomijo, ki temelji na predpostavki svobodne trgovine, ali pa moramo privoliti, da bodo delavce v tej svobodni trgovini z vso strogostjo zadeli ekonomski zakoni.

Naj povzamemo: Kaj je potemtakem v zdajšnjem stanju družbe svobodna trgovina? Svoboda kapitala je. Ko boste odstranili nekaj nacionalnih spon, ki še uklepajo trg kapitala, boste le docela sprostili njegovo delovanje. Če boste dovolili, da še naprej obstaja razmerje med mezdnim delom in kapitalom, se bo medsebojna menjava blaga seveda dogajala v najugodnejših razmerah; vselej bo obstajal razred, ki bo izkoriščal, in razred, ki ga bodo izkoriščali. Zares le težko razumemo pretenzije zagovornikov svobodne trgovine, ki si predstavljajo, da bo razvitejša uporaba kapitala povzročila, da bo izginil antagonizem med industrijskimi kapitalisti in meznimi delavci. Prav narobe, vse, kar bo iz tega izšlo, bo to, da se bo nasprotje med tema razredoma še jasneje zarisalo.

Za trenutek postavimo, da ni več žitnih zakonov, ni več carin, ni več mitnin, da so potemtakem povsem izginile vse naključne okoliščine, s katerimi se delavec še lahko ubada, kakor da so vzroki za njegov bedni položaj, vi pa ste raztrgali prav toliko zastorov, ki so njegovim očem skrivali pravega sovražnika.

Videl bo, da ga kapital, ki je postal svoboden, prav nič manj ne zaslužuje kot kapital, ki ga gnjavijo carine.

Gospodje, ne dajte se preslepiti abstraktni besedi svoboda. Čigava svoboda? To ni preprosto svoboda individua vpricho drugega individua. To je svoboda, ki jo ima kapital, da uniči delavca. Kako pa naj s to idejo svobode še sankcionirate svobodno konkurenco, ko pa je ta svoboda zgolj produkt stanja, ki temelji na svobodni konkurenci?

Pokazali smo, kaj je bratstvo, ki ga svobodna trgovina vzpostavlja med različnimi razredi enega in istega naroda. Bratstvo, ki bi ga svobodna trgovina uveljavila med različnimi narodi na zemlji, ne bi bilo nič bolj bratsko. Tega,

Wilson in še cel kup te dragocene družčine govorili, da zabijejo čas, in ko je bila ura štiri, je šest ali sedem gospodov še vedno hotelo priti do besede, toda da z imenom svetovno bratstvo označuje izkoriščanje na kozmopolitski stopnji, se je lahko domislila le buržoazija. Vsi uničevalni pojavi, ki jih svobodna konkurenca povzroča v kakšni deželi, se v bolj orjaških razmerah reproducirajo na svetovnem trgu. Ni se nam treba dalj časa muditi pri sofizmih, ki jih v zvezi s tem kvasijo zagovorniki svobodne trgovine in ki so vredni argumentov naših treh lavreatov, gospodov Hopa, Morsa in Grega.

Pravijo nam, denimo, da bo svobodna trgovina povzročila mednarodno delitev dela, ki bo vsaki deželi odrejala produkcijo, ki se bo ujemala z njenimi naravnimi prednostmi.

Nemara mislite, gospodje, da produkcija kave in sladkorja naravno sodi v Zahodno Indijo.

Narava, ki se sploh ne vtika v trgovino, ni dve stoletji poprej tam zasejala ne kavovcev ne sladkornega trsa.

In nemara ne bo minilo niti pol stoletja, pa tam ne boste našli ne kave ne sladkorja, kajti Vzhodna Indija je zaradi cenejše produkcije že porazila to domnevno naravno primernost Zahodne Indije. Ta Zahodna Indija pa je s svojimi naravnimi darovi za Angleže že prav tako težko breme kot tkalci iz Dake, ki jim je bilo tudi od vekomaj namenjeno, da se ukvarjajo z ročnim tkanjem.

Še nečesa ne smemo nikoli izgubiti izpred oči, in sicer tega, da še danes, čeprav je vse postalo monopol, obstaja nekaj industrijskih vej, ki obvladujejo vse druge in ki ljudstvom, ki jih najbolj izkoriščajo, zagotavljajo imperij na svetovnem trgu. Tako ima bombaž sam zase v mednarodni trgovini večjo trgovsko vrednost kot vse druge surovine, ki jih uporabljajo za izdelavo oblek, skupaj. Zares smešno je videti, kako zagovorniki svobodne trgovine privlečejo na dan nekaj specialnosti v sleherni industrijski veji in jih dajejo na tehtnico s produkti splošne porabe, ki jih ceneje producirajo v deželah, kjer je industrija najbolj razvita.

Če zagovorniki svobodne trgovine ne morejo razumeti, kako lahko neka dežela obogati na stroške druge, se ne smemo čuditi, kajti ti gospodje nočejo nič bolj razumeti, kako lahko v kakšni deželi neki razred bogati na stroške drugega razreda.

Ne mislite gospodje, da hočemo s tem, da kritiziramo trgovsko svobodo, zagovarjati protekcionistični sistem.

Če rečemo, da smo sovražniki ustavnega režima, zato še ne pravimo, da smo prijatelji starega režima.

Sicer pa je protekcionistični sistem zgolj sredstvo, s katerim pri nekem ljudstvu vzpostavimo veliko industrijo, to se pravi, dosežemo, da postane odvisno od svetovnega trga, brž ko je odvisno od svetovnega trga, pa je že bolj ali manj odvisno od svobodne trgovine. Protekcionistični sistem poleg tega pospešuje razvoj svobodne konkurence v deželi. Zato vidimo, da si buržoazija v deželah, kjer se uveljavlja kot razred, denimo v Nemčiji, močno prizadeva, da bi pridobila zaščitne carine. Zanj je to orožje zoper fedvdalizem in zoper absolutistično vladno, zanjo je to sredstvo za koncentriranje sil in za udejanjanje svobodne trgovine v tej isti deželi.

A nasploh je zaščitni sistem dandanes konservativen, sistem svobodne trgovine pa uničevalen. Razkrajja nekdane narodnosti in prižene antagonizem

med buržoazijo in proletariatom do skrajnosti. Z eno besedo, sistem trgovske svobode pospešuje prihod družbene revolucije. Zgolj v tem revolucionarnem pomenu, gospodje, glasujem za svobodno trgovino.

Naslov izvornika:

Discours sur la question du libre échange,
MEGA I/6, str. 435—447.

Prevedla Martina Rotar

Pojasnila

- [1] Gre za patente Friedricha Wilhelma z dne 3. februarja 1847 in sklic pruskega Združenega deželnega zbora, ki je bil sestavljen iz osmih takratnih provincijskih deželnih zborov. Sklican naj bi bil po presoji pruskega kralja, razdeljen pa je bil v dve kuriji: v kurijo gosposkega stanu in kurijo treh stanov. V prvi je bilo 70 predstavnikov visokega plemstva, druga je bila sestavljena iz 237 predstavnikov viteštva, 182 predstavnikov mest in 124 predstavnikov deželnih skupnosti. Pooblastila zbora so bila omejena na odobravanje posojil v mirnih časih in glasovanje za nove davke ali za poviševanje davkov. Pri osnutkih zakonov je imel zbor samo posvetovalni glas in edinole pravico, da pošilja kralju peticije. Deželni zbor je bil odprt 11. aprila 1847, že 26. junija istega leta pa je bil na kraljev ukaz razpuščen, ker je večina poslancev zavrnila vladne denarne zahteve in glasovala proti novim državnim posojilom.
- [2] V Potsdamu je bila kraljevska rezidenca.
- [3] *Carinska zveza* (Prusko-nemška carinska zveza) — ekonomskopolitična zveza nemških držav pod pruskim vodstvom, ki je imela cilj odstraniti notranje carine in vzpostaviti enoten nemški carinski sistem nasproti drugim državam. Ustanovljena je bila 1. januarja 1834 in je obsegala 18 nemških držav. Avstrija in nekatere reakcijske države se ji niso pridružile.
- [4] *Spandauski vladni sistem* — Engels imenuje reakcijski pruski državni sistem po trdnjavi Spandau pri Berlinu, ki je bila center kasarniškega drila in zapor za »zločince proti državi«.
- [5] *Krakovska zadeva* — gre za privolitev pruske vlade v avstrijsko aneksijo Krakova po zaдушitvi krakovske vstaje leta 1846. Ena od posledic te aneksije je bila, da je bil Krakov vključen v avstrijsko carinsko območje in je bilo prusko blago visoko ocarinjeno.
- [6] *Wilhelm svete alianse* — Friedrich Wilhelm IV.
- [7] *Žitni zakoni* (Corn Laws) — ti zakoni (prvič sprejeti že v 15. stol.) so določali visoke carine za uvoz kmetijskih pridelkov v Anglijo, da bi tako ohranjali visoke cene teh produktov na domačem angleškem trgu. V prvi tretjini 19. st. (1815, 1822, 1828) je bilo sprejetih nekaj zakonov, ki so določali pogoje za uvoz žita in ta uvoz v interesu zemljiške aristokracije omejevali ali prepovedovali.
- [8] Gustav von Güllich, *Geschichtliche Darstellung des Handels, der Gewerbe und des Ackerbaus des bedeutendsten handels-treibenden Staaten unserer Zeit* (Zgodovinski prikaz trgovine, obrti in poljedelstva najpomembnejših trgovskih držav našega časa), Jena, zv. I—II (1830), zv. III—IV (1842—45.) — Marx je to delo ekscerpiral konec leta 1846 in začetku 1847 (gl. MEGA³ IV/6).
- [9] Engels aludira na Weerthov govor, ki pa ga je Weerth imel tretji, ne drugi dan kongresa, in na to, da Marxu tretji dan kongresa niso dovolili govoriti.
- [10] Frédéric Bastiat, *Sophismes économiques* (Ekonomski sofizmi), Pariz 1846.
- [11] Adolphe Jérôme Blanqui, *Histoire de l'économie politique en Europe depuis les anciens jusqu'à nos jours, suivie d'une bibliographie raisonnée des principaux ouvrages d'économie politique* (Zgodovina politične ekonomije v Evropi od starih do naših dni, s smiselno bibliografijo glavnih del politične ekonomije), Pariz 1837, 2. izd. 1842, 3. izd. 1845. — Marx je to delo ekscerpiral leta 1845 v Bruslju.
- [12] Engels namiguje na to, da je Bowring izpolnil tisto točko Benthamovega testamenta, ki zavzeje, da se da njegovo — Benthamovo — okostje na razpolago za znanstvene smote.
- [13] *Liga proti žitnim zakonom* (Anti-Cornlaw-League oz. Anti-Corn-Law-League) — združenje zagovornikov svobodne trgovine v Angliji, ki sta ga ustanovila manchesterska tovarnarja Cobden in Bright leta 1838 in je zahtevalo odpravo žitnih zakonov ter popolno svobodo trgovine. V sponadu med industrijsko buržoazijo in zemljiško aristokracijo sta si obe strani prizadevali za podporo delavskega razreda. Boj se je končal z odpravo žitnih zakonov leta 1846, čemur je sledila tudi razpustitev Lige.
- [14] Charles Dunoyer, *De la liberté du travail ou simple exposé des conditions dans lesquelles les forces humaines s'exercent avec le plus de puissance* (O svobodi dela ali preprost prikaz pogojev, v katerih se človeške sile uporabljajo najučinkoviteje), zv. 1—2, Pariz 1845.
- [15] Napovedanih nadaljevanj članka Engels ni napisal.
- [16] »*Economist*« — angleški tednik za gospodarska in politična vprašanja, glasilo angleške velike industrijske buržoazije; izhajal od 1843 v Londonu.
- [17] »*League*« — angleška revija, glasilo Lige proti žitnim zakonom; izhajala od 1843 do 1846 v Londonu.
- [18] »*Manchester Guardian*« — angleški dnevnik, glasilo zagovornikov svobodne trgovine, kasneje liberalne stranke, izhajal od 1821 v Manchesteru.
- [19] »*Times*« — največji angleški dnevnik, konservativno usmerjen; ustanovljen je bil 1785 v Londonu kot »Daily Universal Register«, 1788 pa preimenovan v »The Times«.
- [20] *Spopadi v Ligi* (League riots) — Liga proti žitnim zakonom, ki je hotela izbrabiti čaristično gibanje v boju proti vladi in zemljiški aristokraciji, je avgusta 1842 pozvala delavce na demonstracije. Stavkovni polet in protestno gibanje delavcev pa je liberalno buržoazijo samo prestrašilo in je podprla represalije proti delavskemu gibanju.

- [21] Angleška liberalna buržoazija je izrabljala angleško delavsko gibanje za politične reforme v začetku 30. let 19. stoletja — kot sredstvo pritiska, s katerim je izsilila od vlade manjše parlamentarne reforme.
Francoska finančna buržoazija se je povzpela na oblast po julijski revoluciji 1830, v kateri so pariški delavci izsilili padec dinastije Burbonov.
V buržoaznonacionalni revoluciji, ki se je sprožila avgusta 1830, se je Belgija ločila od Holandije in se konstituirala v samostojno in neodvisno državo.
- [22] Gre za vstaji delavcev v Lyonu 1831 in 1834, ki sta bili krvavo zadušeni, in za kazensko ekspedicijo v začetku leta 1847 v Buzançaisu (departma Indre), ko so nad delavce, ki so napadli špekulante z žitom oziroma vlomili v kašče, v katerih so zadrževali žito, poslali vladne enote.
- [23] Rittinghausena. Mehring ga označuje za »predmarčnega socialista«.
- [24] Gl. »Govor dr. Marxa o protekcionizmu, svobodni trgovini in delovnih razredih«, preveden v tem sklopu.
- [25] *Zakon o deseturnem delavniku*, ki je zajemal samo mladoletnike in delavke, je angleški parlament sprejel 8. junija 1847, vendar se ga mnogi tovarnarji niso držali oziroma so ga izigrali.
- [26] Marx citira francoski prevod Ricardovih *Načel: Des principes de l'économie politique et l'impôt*, Pariz 1835, p. 178—179.
- [27] Gre za ekonomski kongres o svobodni trgovini 1847 v Bruslju; prim. Engelsov članek »Kongres o svobodni trgovini v Bruslju«.
- [28] Pri navedbi števil gre verjetno za tiskovno napako (čeprav se je Marx pri takšnih izračunih večkrat tudi motil), verjetno bi moralo stati: 1548 namesto 1848 ali 1400 delavcev namesto 1100.
- [29] Bowringov govor je bil objavljen v *Hansard's Parliamentary Debates: Third Series . . . Vol. XXIX*, London 1835. Marx ga citira po Williama Atkinsona *Principles of Political Economy* (Načela politične ekonomije), London 1840.
- [30] Marx citira francoski prevod *Filozofije manufaktur itd.* Andrewa Ureja: *Philosophie des manufactures ou économie industrielle*, traduit sous les yeux de l'auteur, Pariz 1836. Marxovi ekscerpti iz tega dela so objavljeni v Karl Marx, *Exzerpte über Arbeitsteilung, Maschinerie und Industrie*, transkribiert und herausgegeben von Rainer Winkelmann, Ullstein, Frankfurt/M—Berlin—Wien 1982.

